

Synne Solli Nygjelten

Den losjerende kvinnen i Trondheim 1801

Losjerende kvinners levevei, bakgrunn og bosted
i Trondheim i 1801

Masteroppgave i femårig lektorutdanning i historie

Veileder: Hanne Østhus

Mai 2023

Synne Solli Nygjelten

Den losjerende kvinnen i Trondheim 1801

Losjerende kvinners levevei, bakgrunn og bosted i
Trondheim i 1801

Masteroppgave i femårig lektorutdanning i historie
Veileder: Hanne Østhus
Mai 2023

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske og klassiske studier

Kunnskap for en bedre verden

Sammendrag

Temaet for denne forskningsoppgaven er losjerende kvinner som ble registrert i Trondheim i 1801-tellingen. Målet for oppgaven er å undersøke hvem disse kvinnene var, hva de arbeidet med, hvor de bodde og hvem de bodde sammen med. Dette for å kunne si noe om gruppens sosioøkonomiske bakgrunn og muligheter. Losji i Norge ved inngangen av 1800-tallet har vært lite utforsket som et selvstendig tema, spesielt i de største norske byene. Jeg har analysert folketellingen fra 1801 og ser på hvordan kvinner er beskrevet, kategorisert og behandlet. Jeg har da kommet frem til at losjerende kvinner var en sammensatt gruppe av ulike kvinner, med ulike bakgrunner, økonomiske muligheter og leveveier. Disse kvinnene bodde også på ulike steder i byen, noe som reflekterte både deres sosiale bakgrunn og byens sosialt delte bomønster.

Abstract

The theme for this thesis is female tenants/lodgers that was registered in the 1801 census in Trondheim. The aim is to research who these women were, what did for work, where they lived and who they lived with, to say something about the groups social-economical background and opportunities. Renting in Norway at the beginning of the 19th century has not been given much attention as an independent theme, particularly in the biggest Norwegian cities. Through analysing the census from 1801 and examine how women are describes, categorised and treated, I have concluded that renting women was a compound group of different women, with different backgrounds, economic opportunities, and livelihood. These women also lived in different locations in the city, something that reflects their social background and the city's socially divided pattern of living.

Forord

Jeg har alltid syntes at historie har vært spennende. Gjennom både ungdomsskole og videregående var historie favorittfaget. Dette ble styrket gjennom gode lærere og mange interessante faglige diskusjoner. Ikke ulikt mange andre var det tydelig at det var krigshistorie og kald krig som lenge var favoritttemaene; helt til 2. året på videregående. Da skulle vi gjennomføre et større prosjekt i engelsk, hvor vi fritt kunne velge tema. Valget mitt havnet da på utvikling av kvinners muligheter og rettigheter i ulike land, kulturer og perioder. Etter dette var det kvinnehistorie som tok over som favorittområdet i historie. I både valg av bachelor- og masteremne var jeg klar på at kvinner var den gruppen jeg ville undersøke, og jeg har ikke angret på det.

Valg av videre utdanning var likevel vanskelig, og frem til siste frist i søknadsprosessen var jeg i tvil på om jeg ville gå mot historie eller biologi. Valget falt til slutt på lektorutdanning med historie ved NTNU Trondheim, og 2018 sto jeg på egne ben i byen med 5 år med studier foran meg. I 2023 står jeg nå ved studiets ende, master er levert og jeg er sikrere enn noen gang på at det var riktig å velge denne utdanning. Jeg gleder meg til å se hva fremtiden bringer.

Jeg vil først og fremst takke min fantastiske veileder Hanne Østhus for kjempegod og konkret veiledning, gode samtaler og diskusjoner, og mest av alt valg av tema. Takk for gode råd, tålmodighet og tilgjengelighet som har hjulpet denne oppgaven å komme i havn.

Tusen takk til familie som har vist både interesse og støtte i både gode og mindre gode skrive dager, for gode avlastende samtaler og påminnelser på å slappe av og ta fri. En ekstra stor takk til pappa som korrekturleste hele masteren.

Tusen takk til mine gode venner og medstudenter for et trivelig, trygg og aktiv studentliv. Tunge perioder har vært lettere på grunn av dere, og jeg ville ikke vært foruten dere. En ekstra takk til Kristin som korrekturleste deler av masteren.

Og sist, men ikke minst, tusen takk til lesesal 6392 for fine faglige diskusjoner, motivasjon, støtte, et supert skrivemiljø, og ikke minst et godt sosialt miljø. Denne masteren hadde vært mye vanskeligere å gjennomføre om det ikke hadde vært for dere.

Innhold

Sammendrag	v
Abstract	vi
Forord	vii
1 Innledning.....	1
1.1 Valg av tema: Losjerende kvinner i Trondheim	1
1.2 Begrepsavklaring: Hvem var de «losjerende»?	2
1.3 Tidligere forskning om losji, og kvinner, økonomi og arbeid	4
1.3.1 Tidligere forskning om losji i Europa og Norge	4
1.3.2 Tidligere forskning om kvinner i arbeid og deres økonomiske muligheter i Trondheim	7
1.4 Folketellingen av 1801	7
1.5 Metodiske refleksjoner	10
1.6 Oppgavens struktur	12
2.0 Hvor mange kvinner losjerte ifølge 1801-tellingen?.....	13
3.0 Hva levde losjerende kvinner av?	17
3.1 De ulike leveveiene	17
3.1 Næringslivet i Trondheim ved starten av århundret	19
3.2 Losjerende kvinner med oppgitt yrke	20
3.2.1 De som levde av håndarbeid og håndverk	21
3.2.2 Dagleiere.....	23
3.2.3 Handelskvinner	24
3.2.4 Tjenestefolk	25
3.2.5 Skoleholdere.....	26
3.2.6 Andre leveveier	27
3.3 Losjerende kvinner «som nyt opphold».....	29
3.3.1 Kvinner som fikk fattigstøtte	29
3.3.2 Kvinner som hadde opphold	33
3.4 Losjerende kvinner som levde av egne midler	34
3.5 Kvinner uten informasjon om levevei	36
3.5.1 Ingen informasjon om levevei eller livssituasjon	37
3.5.2 De syke losjerende	39
3.5.3 Mangelfulle og ufullstendige beskrivelser	40
3.6 Konklusjon.....	42

4.0 Losjerende kvinners bosituasjon i Trondheim	43
4.1 Hvor bodde losjerende kvinner: Bo- og leieforholdene i Trondheim i 1801	44
4.2 Utleierne: Hvem leide ut til losjerende kvinner?	51
4.3 Hvem bodde de losjerende kvinnene sammen med?	53
4.4 Konklusjon.....	55
5.0 Den losjerende kvinnen i Trondheim 1801 – Casestudier om kvinners handlingsrom.....	57
6.0 Konklusjon	59
7 Vedlegg	62
7.1 Vedlegg 1.....	62
Tabell 6: <i>Oversikt over ulike leveveier fordelt på alder for losjerende kvinner</i>	62
Tabell 7: <i>Leveveier fordelt på gater/veier hos losjerende kvinne</i>	63
Tabell 8: <i>Kode for hovedleveveier, levevei1</i>	65
Tabell 9: <i>Kode for under- eller sidelevevei, levevei2</i>	65
Vedlegg 2.....	66
Bilde 2: <i>Oversikt over den bearbeide kodede versjonen av 1801-tellingen</i>	66
8 Kilder og litteraturliste	67
8.1 Kilder	67
8.2 Litteratur	67
8.3 Nettsider.....	71

Bilder og kart

Bilde 1: <i>Bilde av den originale 1801-tellingen</i>	8
Kart 1: <i>Kart over Trondheim by i 1830, inndelt i områder</i>	44

Tabeller og diagrammer

Diagram 1: <i>Ekteskapsstatus fordelt på alder hos losjerende kvinner</i>	15
Tabell 1: <i>Oversikt over ulike leveveier for losjerende kvinner</i>	18
Tabell 2: <i>Oversikt over losjerende kvinner med oppgitt yrke</i>	21
Tabell 3: <i>Oversikt over losjerende kvinner som har opphold</i>	29
Tabell 4: <i>Oversikt over losjerende kvinner med egne midler</i>	34
Tabell 5: <i>Oversikt over losjerende kvinner uten informasjon om levevei</i>	37

1 Innledning

1.1 Valg av tema: Losjerende kvinner i Trondheim

Året 1801 ble det gjennomført nasjonal folketelling i Danmark, Norge og Island. Tellingen ble også holdt i Trondheim, og viste at det bodde 8846 innbyggere i kjøpstaden, og de to forststedene «Ihlen» og «Baklandet».¹ Etter Bergen og Christiania var Trondheim i 1801 Norges tredje største by.²

Trondheim beskrives av byhistoriker Knut Mykland som et tredelt samfunn sterkt preget av et tydelig skille mellom tre stender. Dette standskillet mellom den bedre stand, borgerstanden og den ringere stand preget hva folk arbeidet med, hvor folk bodde, hvordan folk bodde, hvordan folk gikk kledd og hvordan man forventet at folk skulle gå kledd.³ Embetsmennene og kjøpmennene regnet Mykland som den bedre stand, mens skipperne, høkerne, kremmerne og håndverkerne tilhørte borgerstanden. Den ringere stand utgjorde nesten 2/3 av den totale befolkningen, og bestod av en stor variasjon av arbeidsfolk som dagleiere, soldater, tjenestefolk og tømmermenn, i tillegg til de fattige.⁴ I likhet med mange andre norske byer, var det et klart kvinneoverskudd i Trondheim med 54% kvinner og 46% menn.⁵

Byens ulike sosiale grupper har blitt undersøkt av flere historikere. Blant annet har historiker Ida Bull skrevet om de store handelsfamiliene i Trondheim, og byhistorikerne Mykland og Steinar Supphellen har i sine bøker om Trondheim bys historie beskrevet et differensiert bysamfunn av ulike stender og sjikt i Trondheim på 1700- og 1800-tallet.⁶ Likevel er det en gruppe i dette differensierte samfunnet hvor det finnes lite forskning på. En gruppe som historiker Finn-Einar Eliassen hevder er gjennomtrengende i det sosialt delte samfunnet. Nemlig den losjerende befolkningen.

I oppgaven undersøker jeg de som losjerte i Trondheim by ifølge 1801-tellingen, og vil konsentrerer meg om de kvinnelige losjerende. Det finnes lite forskning om denne gruppen, og jeg vil derfor undersøke hvem disse losjerende kvinnene var, hva de holdt på med og hva de levde av. Oppgavens problemstilling vil være: *Hvem var kvinnene som er oppført som*

¹ «Informasjon om folketellingen» 2017

² Supphellen 1997: 350; Bull 2005: 285

³ Bull 2005: 286

⁴ Bull 2005: 286; Mykland 1996: 22, 27

⁵ Mykland 1996: 91; Eliassen 2006: 216

⁶ Bull 1998; Mykland 1996; Supphellen 1997

losjerende i Trondheim i folketellingen av 1801? For å svare på dette undersøker jeg følgende underspørsmål: (1) Hvem var de kvinnene som blir klassifisert som losjerende i folketellingen? (2) Hva levde disse kvinnene av? (3) Hvilke muligheter hadde kvinner til å losjere og hvordan livnærte de seg til å unne betale leie? (4) Hvem leide de av, og (5) hvem bodde de sammen med?

1.2 Begrepsavklaring: Hvem var de «losjerende»?

Oppgaven handler om en gruppe kalt losjerende, altså de som leier. *Store Norske leksikon* definerer losji som å bo midlertidig hos noen andre, hvor de enten betaler en leie, eller at de bor der gratis.⁷ Hva la man så i dette begrepet i 1801? I reskriptet som beskriver hvordan folketellingen av 1801 skulle foregå, dukker begrepene «til Leiende», «logerende» og «Indqvarterred» opp. Disse skulle innføres i tellingen.⁸ Likevel er det ikke helt klart hva disse begrepene betydde.

I engelsk historisk litteratur brukes begrepene «tenant» og «lodger» om dem som leide, men det er ikke alltid tydelig hva som var forskjellen mellom de to gruppene. Historiker William C. Baer har brukt begrepet «tenant» og skriver at «tenants» var folk som leide en eiendom av utleieren, ettersom dette var billigere enn å eie en egen eiendom.⁹ Han skriver videre at «tenants» kunne bli kalt for «lodgers» om de bare leide deler av et hus eller et rom, men gir ikke en forklaring på hva som skiller begrepene eller gjør dem like. Vanessa Harding har til sammenligning tatt i bruk «lodger»-begrepet. Hun beskriver «lodger» som en gruppe som levde innenfor en uformell økonomi: «The terms on which people «lodged» were variable and usually unrecorded.»¹⁰ Det var altså ikke noen formelle leiekriterier blant «lodgers». Det er ikke helt klart hvordan hun skiller mellom «tenants» og «lodgers», men skriver at «lodgers» kunne leie egne rom i et hus.¹¹ Skillet mellom «tenants» og «lodgers» kan altså ligge i hva slags eiendom de leide: Mens «lodgers» som regel leide mindre rom og bodde sammen med utleier, virker det som at «tenants» levde i egne, utskilte leieeiendommer.¹²

I sin undersøkelse av svenske hushold på 1700-talet, benytter også historiker Dag Lindström de engelske begrepene «tenant» og «lodger». Lindström bruker disse som synonymer på det

⁷ «Losjere» 2021

⁸ Statistisk Sentralbyrå 1980: 15, heretter refert til som SSB 1980.

⁹ Baer 2011: 234

¹⁰ Harding 2007: 129

¹¹ Harding 2007: 129

¹² Harding 2007: 124

svenske «hyresfolke» og «inhyses(folk)» det «hyresfolk» («tenants») var de som betalte leie, mens «inhyses(folk)» var fattige som ikke kunne betale full leie. Han skriver at det ikke har vært mulig å konkretisere hvordan «inhyses(folk)» betalte hele leien, og kaller dem derfor for «dependent lodgers».¹³ Ut ifra Lindströms beskrivelse av «tenant» og «lodger», kan det derfor virke som at «lodgers» var fattigfolk, eller at de var fattigere enn «tenants», men har ikke beskrevet «tenants» som mer enn at de betalte leie. Igjen er det altså ikke et tydelig skille mellom begrepen. Det de tre historikerne er enige om, er at leiende var en sammensatt gruppe av ulike sosio-økonomiske bakgrunner i både London og Sverige. Oftest var det folk fra lavere sosial grupper med lav inntekt som leide, men folk fra høyere sosiale grupper kunne også leie.¹⁴

Historiker Finn-Einar Eliassen er den som har skrevet mest om leietakere i norske 1700-tallsbyer, og han fant at «logerende», «til Leye (boende)», «har tilhold» og «inderster» i norske småbyer ble benyttet i samtiden. Noen steder ble også «indqvarteret» brukt.¹⁵ Det var ingen klar eller konsekvent betydningsforskjell mellom de ulike begrepene, men de ulike ordene viser at det fantes mange måter å omtale dem som leide. I Trondheim i 1801 ble «Indqvarterred», brukt om militære tjenestemenn, er derfor ikke aktuelt for denne oppgaven. Begrepene «til Leye (boene)» og «har tilhold», ble ikke brukt i tellingen i Trondheim og blir derfor heller ikke aktuell for denne oppgaven.¹⁶

Ordet «inderst» er det som skaper noe forvirring. Ifølge *Norsk historisk leksikon* var en innerst «en person som bodde til leie og hadde egen husholdning».¹⁷ Dette synes dermed i stor grad å være det samme som losjerende, men innerst ble oftest brukt i bondesamfunnet.¹⁸ Ordet ble heller ikke brukt for de som leide Trondheim i folketellingen av 1801, og det er bare «logerende» og «logerer» som har blitt brukt om de kvinnelige leietakerne. I en bearbeidet utgave av 1801-tellingen utgitt i 1874 finner jeg heller ikke innerster under oversikten til kjøpstedene eller bergstedene, bare i landdistriktene.¹⁹ Losjerende er dermed et ord som synes å være mest brukt for leietakere i byen, mens innerst var ordet de brukte for leietakere (husmenn unntatt) på landet. Dette er likevel ikke konsekvent, for Eliassen har funnet at innerst ble brukt både i 1760-årene og i 1801-tellingen, for noen sør-norske småbyer.²⁰ For Trondheim i 1801

¹³ Lindström 2019: 233

¹⁴ Baer 2011: 236, 239; Lindström 2019: 243; Harding 2007: 129

¹⁵ Eliassen 1999: 261

¹⁶ Eliassen 1999: 261

¹⁷ «Innerst» 2015

¹⁸ «Innerst» 2015

¹⁹ Departementet for det indre 1874: 54-63, Se tabell 26-30. Losjerende blir ikke brukt som en beskrivelse i det hele tatt i 1874-bearbeidingen.

²⁰ Eliassen 1999: 261

var likevel losjerende det mest brukte begrepet, og det er det jeg vil benytte meg av i denne oppgaven.

«Losjerende» vil i denne oppgaven bli forstått som om en person som leide et rom eller værelse. Siden 1801-tellingen først og fremst oppgir hvor folk bodde på det tidspunkt tellingen ble utført, er det ikke mulig å fastslå hvor lenge leieforholdet varte. Jeg ser bare på de kvinnene som ble beskrevet som losjerende, eller at de losjerer i 1801-tellingen. Dette fordi «logerende» og «logerer» er de eneste beskrivelsene som brukes om kvinnelige losjerende i Trondheim, samt at denne kategoriseringen vil være relevant for forskningsspørsmålet. Dette kommer jeg tilbake til i del 1.4 og 1.5.

1.3 Tidligere forskning om losji, og kvinner, økonomi og arbeid

I dette delkapittelet vil jeg undersøke tidligere forskning på kvinner, losji og arbeid. Jeg har valgt å dele opp historiografien i to deler: Den første delen handler om forskning på losji og leietakere, mens den andre delen tar for seg forskning på kvinner, økonomi og arbeid. Her vil jeg konsentrere meg om hva som er skrevet om kvinners arbeid i Norge generelt og Trondheim spesielt.

1.3.1 Tidligere forskning om losji i Europa og Norge

Det er skrevet relativt lite om kvinner som leietakere i Norge, og det er svært sjelden denne gruppen er et hovedtema for forskning. I tidligere forskning blir det også påpekt at det er forsket lite på losji og losjerende.²¹ Leietakere nevnes imidlertid i mer generell forskningslitteratur: *Innvandrerne by* (1997), *Fra Søgaden til Strandgaten: 1800-1880* (1996) og *Norsk byhistorie* (2006) nevner kort losjerende, da i sammenheng med losjihus, befolkningssammensetning eller arbeid. Selv om Supphellen, Mykland og Eliassen ikke utyper seg særlig mye i tematikken, poengterer de sentrale poeng om losjering generelt i Trondheim.²²

Det er særlig Eliassen som har behandlet losji som et eget forskningsfelt. I boka *Norsk småbyføydalisme*, hvor han forsker på småbyføydalisme med utgangspunkt i 20 ulike småbyer spredt utover Oslofjorden, Telemark, Agder og Vestlandet, har han skrevet et eget kapittel om leieboere, innerster, og losjerende i småbyer i Norge fra 1650 til 1800-tallet.²³ Dette er i stor

²¹ Reinke-Williams 2014: 13; Lindström 2020: 231; Baer 2011: 234

²² Supphellen 1997; Mykland 1996; Eliassen 2006

²³ Eliassen 1999: 23

grad en oversiktshistorie der Eliassen ser på de losjerende situasjon generelt, og til forskjell fra denne oppgaven går ikke Eliassen ned på individ- eller mikronivå. Han tar i liten grad opp leietakeres og utleieres kjønn, arbeidsbakgrunn og sosialøkonomisk bakgrunn, slik også denne oppgaven undersøker, men peker på at både utleiere og leietakere var en mangfoldig og sammensatt gruppe.²⁴ Leietakerne kunne variere fra de rikeste kjøpmennene til de enslige fattige. De kunne være nygifte eller tilflyttende, og de kunne være de som var tidlig i arbeidskarrieren sin.

Ifølge Eliassen var den vanligste formen for utleie i småbyer å leie ut deler av huset sitt eller bygården. Det kunne også være et halvt hus, et bakhus, én etasje eller ett eller flere rom i våningshuset. Han skriver også at leiemarkedet i småbyer var fleksibelt, med mange ulike leiekostnader, avhengig av sted, størrelse og rom.²⁵ Om leieforhold skriver han at arbeidstakere kunne leie hos sine arbeidsgivere, og at voksne barn kunne leie hos foreldrene sine. Eliassen påpeker at «det later til å ha vært klart færre leieboere i småbyene enn i de større norske byene, og færre i de minste enn i de større småbyene – også relativt sett», et mønster som man finner igjen i andre store europeiske byer.²⁶ Med tanke på at mange av de større byene ofte opplevde en høyere andel av migrerende, er det ikke ulogisk å anta at det var en større etterspørsel på leiemarkedene der.

Ifølge Supphellen tyder annonsering i *Trondhjemske tidender* på at det var et aktivt leiemarked i Trondheim hvor mange arbeidsfolk og andre bodde i leide hus eller værelser.²⁷ I boka *I Veita* (2004) skriver Per Christiansen at det også fantes egne hus som tok inn gjester over natta eller losjerende over en lengre periode, og at folk ellers bodde tett og trangt i veitene i Trondheim by. Han nevner også kort at det fantes losjihus i Trondheim, men utdyper ikke mer om hva slags hus dette var.²⁸ Byhistorikere som Mykland og Bull har pekt på at det var vanlig med losjihus på «Baklandet», i den nedre delen av byen og ved Bersvendveita for langveisfarende.²⁹

I engelsk og svensk historisk litteratur har losji og leietakere fått mer oppmerksomhet enn i Norge. I «Families and Households, Tenants and Lodgers: Cohabitations in an Early Modern Swedish Town, Linköping 1750-1800», har den svenske historikeren Lindström forsket på

²⁴ Eliassen 1999: 261-265

²⁵ Eliassen 1999: 270-271

²⁶ Eliassen 1999: 268-270. Her skulle jeg gjerne undersøkt kildene han har brukt for å påpeke dette, men disse er skrevet på tysk.

²⁷ Supphellen 1997: 363-364

²⁸ Christiansen 2004: 9-36

²⁹ Mykland 1996: 13; Bull 1985: 14; Supphellen 1997: 363-364; Trondheim Byleksikon: 80, 95

familier og hushold i småbyen³⁰ Linköping i siste halvdel av 1700-tallet. Fokuset for forskningen er hvordan familie og hushold ble forstått i siste halvdel av 1700-tallet, spesielt med tanke på samliv (eng: cohabitation) og leietakere, gjennom å se på skattelister og folketellinger fra 1700-tallet.³¹ Hvem disse leietakerne var, fokuserer Lindström lite på utover å skille dem mellom «hyresfolk» og «inhyses(folk)», og fokuserer mer på hvilke muligheter det å leie ut ga kvinner og enker.³²

I likhet med Lindström undersøker Baer husholdssammensetning, men dette var for London i perioden 1550-1700. I artikkelen «Landlord and tenants in London 1550-1700» undersøker Baer forholdet mellom utleier og leietaker. Han påpeker at leieforholdene hadde stor innvirkning på den lokale økonomien i London og at ¾ av Londons befolkning leide. Det var stor etterspørsel etter leieboliger i London særlig på grunn av den store tilstrømmingen av unge, fattige og ugifte mennesker, i tillegg til et stort «housing problem».³³ At migrasjon av mange unge migranter til London skapte press på boligmarkedet påpekes også i Tim Reinke-Williams *Women, Work and Sociability in Early Modern London* og Hardings “Families and Housing in Seventeenth-Century London”.³⁴

I tillegg til leiende, undersøker Reinke-Williams også utleiemuligheter for kvinner i London mellom 1550 og 1700-tallet, samt det sosio-dynamiske forholdet mellom utleier og leietaker. I kapittelet om «lodgers, lodging and rent» skriver han at det var vanlig for fattige kvinner, særlig eldre kvinner, å leie ut til andre. Utleie skapte mulighet for inntekt for kvinner ettersom det ikke krevdes tillatelse for å leie ut.³⁵ Hvilke kvinner som leide og hva de gjorde eller arbeidet med skriver han ikke noe om, utover det andre forskere allerede har nevnt: Gifte ektepar, foreldre og enslige foreldre med barn og single/enslige.³⁶ Det at kvinner leide ut for å tjene penger, var også vanlig i Sverige, ifølge Lindström.³⁷ Begge historikerne skriver også at utleie skapte ulike leieforhold, med ulike mennesker som bodde sammen.

³⁰ Etter europeiske standarder, men etter svenske forhold var dette en mellomstor by.

³¹ Lindström 2019: 228-29

³² Lindström 2019: 241-243

³³ Baer 2011: 238

³⁴ Reinke-Williams 2014: 93; Harding 2007: 115

³⁵ Reinke-Williams 2014: 92-93

³⁶ Harding 2007: 129; Reinke-William 2014: 92-3

³⁷ Lindström 2019: 243

1.3.2 Tidligere forskning om kvinner i arbeid og deres økonomiske muligheter i Trondheim

Ifølge Hilde Sandvik og Maria Ågren vet vi lite om kvinner og menns arbeid i tiden før 1800-tallet. Tellinger har ikke vært tydelig på hvem som utførte arbeidet, (1) fordi man prøvde å skjule arbeidet og (2) fordi kvinner ofte manglet en yrkestittel eller profesjonsbeskrivelse.³⁸ Derfor har Gender and Work-prosjektet ved universitet i Uppsala sett på kvinners arbeid ved å bruke en verborientert metode.³⁹ I metoden fokuserer forskerne på beskrivelser av hva folk gjorde, noe som ga større muligheter å komme frem til hva kvinner arbeidet med.⁴⁰ Om losjerendes arbeid, mener Eliassen at losjerende kan beskrives som en mangfoldig gruppe, som brer seg utover flere sosiale grupperinger.⁴¹ Selv om det gjort lite forskning på losjerendes arbeid og levemåter, finnes det forskning om arbeids- og næringslivet i Trondheim og kvinners deltakelse her.

Ifølge historikerne Audun Dybdahl og Bull ble enker og enslige kvinner i Trøndelag ofte satt i en vanskelig økonomisk situasjon som gjorde at måtte ta til seg tradisjonelle kvinneyrker, som å vaske klær og hus, ulike former for håndarbeid, eller gå rundt som selgerkoner. Bull skriver videre at kvinner i Trondheim kunne sysselsette seg innenfor baking og brygging, spinning, veving, søm, binding, strikking og støpe lys og koke såpe. Altså arbeid som var knyttet til borgerlige næringer, men som ikke konkurrerte med den.⁴² Ifølge Supphellen hadde kvinner i Trondheim også mulighet til å jobbe på bryggene ved å plukke i stykker gammelt tauverk som kunne benyttes til å lage nytt tauverk.⁴³ Bull skriver at det var mye sykdom og fattigdom i byen, noe som førte til at kvinner og menn måtte ty til tigging, private legater eller fattighjelp.⁴⁴ Om gifte kvinners arbeidsmuligheter, skriver blant annet Bull, Dybdahl og Sandvik at gifte kvinner hadde mulighet til å delta i mannens næring ved å selge varer som ble produsert, og at enker kunne drive virksomheten videre om ektemannen døde.⁴⁵

1.4 Folketellingen av 1801

Denne oppgaven baserer seg først og fremst på folketellingen fra 1801, og jeg har brukt både den originale primærkilden og bearbejdede versjoner av denne. Jeg har benyttet Digitalarkivets

³⁸ Ågren 2017: 2-4; Sandvik 2020: 163

³⁹ «Vad händer med tvåförsörjarmodellen? Äktenskap och tjänstefolk i Sverige 1720-1880» u.å

⁴⁰ «Den verbintriktade metoden» 2021

⁴¹ Eliassen 1999: 262-263

⁴² Bull 2005: 285-286

⁴³ Supphellen 1997: 363

⁴⁴ Bull 2005: 285

⁴⁵ Sandvik 1985: 70; Dybdahl&Bull 2005: 152, 282-286; Eliassen 2006: 225

utgaver av 1801-tellingen, og jeg har brukt i) tellingen i skannet form, dvs. avfotograferinger av den originale tellingen,⁴⁶ ii) den transkriberte versjonen av denne,⁴⁷ og iii) den bearbejdede, kodede versjonen,⁴⁸ som jeg har lastet ned og eksportert inn i Excel slik Digitalarkivet tillater.⁴⁹ Hoveddelen av analysen baserer seg på denne bearbejdede, kodede versjonen, men resultatene er sammenholdt med den originale tellingen i tilfeller der jeg er i tvil, der jeg trenger mer informasjon eller der kodingen er feilaktig eller misvisende.

Bilde 1: Bilde av den originale 1801-tellingen

Personer og Steders Navne, samt Husbjandens Antal.	Personernes fulde Navne i enhver Familie.	Hvad enhver Person er i Familien.	Personernes Alder, det isbende Alders Aar iberegnet:	Ugift eller gift og hvor ofte de have været i Ekte eller Enestand:	Personernes Titel, Embede, Forretning, Haandværk, Næringsvei, eller hvad de leve af.	Summa på Folketallet i hver Bye og Sogn m. v.
81	Niels Aslakson Buls	Husbjand	25	Ugift		
	Karen Torso	Hustru	28	Gift		
	Tor	Søn	7			
	Niels Torso	Søn	0			

Kilde: «folketellingen 1801» 2018: Utklipp fra den originale tellingen. Den røde ruten viser til familiestillingen som alle innbyggere ble beskrevet med. Det er fra denne jeg blant annet har hentet ut de losjerende i denne oppgaven.

Arkivverket beskriver selv 1801-tellingen som «en hovedkilde til norsk befolknings- og samfunnshistorie på 1700- og 1800-tallet»⁵⁰, og mener den er troverdig nok som kilde til å kunne brukes til å gi statistisk oversikt over befolkningen.⁵¹ Dette er første nominative folketellingen i Norge, dvs. at hver innbygger ble registrert på navn. Folketellingen av 1801 utgjør derfor et unikt kildemateriale til å undersøke den norske befolkningen både på gruppenivå og individnivå. Tellingen er i tillegg godt bevart, og har ført til flere ulike bearbejdingar i ettertid.⁵² Ettersom denne oppgaven undersøker en større gruppe mennesker var derfor 1801-tellingen et godt utgangspunkt for analysen.⁵³

⁴⁶ RA, Folketelling 1801 for 1601 Trondheim kjøpstad, 1801. Hentet fra <https://www.digitalarkivet.no/source/58434> (Skannet 2009-08.06)

⁴⁷ RA, Folketellingen 1801 for 1601 Trondheim kjøpstad, 1801. Transkribert av Jacobsen, M, 1969-1974, sist publisert 2018-04.13. Hentet fra <https://www.digitalarkivet.no/source/58434>

⁴⁸ «Forskingsdata fra folketellingen» u.å

⁴⁹ Uttrekk av den kodede folketellingen fra 1801, hentet fra

<https://www.digitalarkivet.no/content/543/forskingsdata-fra-folketellingen-1801> heretter referert som uttrekk av den kodede folketellingen 1801

⁵⁰ «Folketellingen 1801» 2018

⁵¹ Soltvedt 2004a: 14; «folketellingen 1801» 2018

⁵² Soltvedt 2004b: 19

⁵³ «Folketellingen 1801» 2018

Folketellinger må generelt behandles med omhu, da det kan være både tellefeil, feil i beregninger og metodebruk eller uklare standarder og retningslinjer for tellerarbeidet. Kjartan Soltvedt har gått kritisk gjennom flere av disse punktene for folketellingen fra 1801, og funnet svakheter i bl.a. planleggingen av tellingen, utførsel, bearbeidelse og publiseringshistorie. Samtidig peker Soltvedt på at 1801-tellingen har blitt beskrevet som av særlig høy kvalitet av ulike forskere.⁵⁴ Utover de generelle innvendingene, har det heller ikke blitt rettet noen spesifikke metodiske eller kildekritiske innvendinger mot 1801-tellingen fra Trondheim.

Selve folketellingen ble utført 1. februar i 1801, etter kongelig befaling den 28. november 1800. Det ble da bestemt at det skulle holdes folketelling i både Danmark og Norge og på Island.⁵⁵ Det ble trykket skjemaer der befolkning skulle føres inn i, og disse skjemaene inneholdt rubrikker for gårds- og gatenavn, personens navn, og deres posisjon i familien eller i husstanden, alder, ekteskapsstatus og næringsvei eller yrke. Leieboere skulle føres opp under familie- eller husstandsposisjon i disse skjemaene. Det kunne bo flere husstander eller hushold i samme hus, og de ble delt inn i separerte familier i tellingen.⁵⁶

1801-tellingen viste at det bodde i overkant 883 000 mennesker i Norge, og av disse bodde 8,8% i byene. I byene var det rodemesterne, en lavere offentlig tjenestemann, som hadde ansvaret for å utføre tellingen under oppsyn av magistraten.⁵⁷ I Trondheim var det 12 rodemestere som utførte tellingen. Disse gikk fra dør til dør i byen sammen med magistraten for å telle befolkningen.⁵⁸ I landdistriktene var det sogneprestene, med støtte fra skoleholdere og klokkerne, som utførte tellerarbeidet. Dette ble gjort på søndagsgudstjenesten, og som regel forhørte tellerne seg med husstandens overhode, som vanligvis var en gift mann. Alle tellerne hadde instruksjoner for hvordan tellingen skulle gjennomføres, men det vil være individuelle forskjeller på hva de faktisk de noterte. Siden det som regel var husstandens overhode som ga informasjon om husholdets medlemmer til tellerne, kan informasjonen om beboerne være knapp eller feil.

Jeg har brukt den bearbejdede tellingen slik den er kodet og kategorisert i Digitalarkivet. Jeg har også sett på tidligere bearbejdingar, nemlig (1) *Folketællingerne i aarene 1801 og 1825*, utgitt i 1874 av Departementet for det indre og (2) *Folketeljinga 1801 Ny bearbejding*, utgitt i

⁵⁴ Soltvedt 2004b: 19

⁵⁵ Statistisk sentralbyrå, 1980: 9

⁵⁶ Statistisk sentralbyrå, 1980: 9

⁵⁷ «Folketellingen 1801» 2018

⁵⁸ «Rodemester» 2015

1980 av Statistisk Sentralbyrå. Digitalarkivets kodede versjon bygger videre på SSBs sin bearbeiding fra 1980. *Folketællingerne i aarene 1801 og 1825* gir bare en kort numerisk oversikt over opplysningene inndelt etter enkelte herreder, byer, fogderier, amt og stifter. Tallene er fordelt etter alder, kjønn, ekteskapsstatus/stilling og næringsvei. Det finnes ingen fordeling etter husstand eller familiestilling. Det er dermed ingen sortering av losjerende. Likevel bruker de aller fleste tabellene «inderster» som en del av næringsveier.⁵⁹ Til sammenligning gir *Folketeljinga 1801. Ny bearbeiding* en oversikt av folketellingen gjennom kjønn, ekteskapsstatus, familie- og husstandsstilling, yrker og status. De har altså tatt med familie- og husstandsstilling, noe som gjør at man kan finne losjerende i de tabellene som gir oversikt over personer i det private husholdet etter status og hovedpersonens levevei. Dessverre går ikke 1980-bearbeidingen konkret ned på de enkelte kjøpsteder. De mangler i tillegg en kategorisering av næringsvei for losjerende og en kjønn- og aldersfordeling av dem.⁶⁰ De losjerende er dermed ikke viet særlig stor oppmerksomhet i disse tidligere publikasjonene.

1.5 Metodiske refleksjoner

Som grunnlag for analysen av 1801-tellingen har jeg gjennomført en kvantitativ undersøkelse av den kodede versjon av tellingen fra Digitalarkivets sider.⁶¹ I tillegg bruker jeg den originale tellingen der jeg anser det som nødvendig. Den kodede tellingen er mulig å laste ned som spesialutviklede forskningsfiler og kan importeres, bearbeides og analyseres videre av forskeren.⁶² Det er dette jeg har gjort, og jeg har valgt å importere filene inn i Excel for å behandle dem videre der. I disse filene har hvert individ i folketellingen en egen rad med 42 variabler med «opplysninger som stammer direkte fra kilden, som navn på vedkommende, alder, kjønn, ekteskapsstatus, stilling i husholdet og yrke eller levevei.»⁶³ Av 42 variabler er de 19 første feltene «hentet fra den første elektroniske bearbeidingen av 1801-tellingen, [...] som ble brukt ved bearbeidingen [fra 1980]». ⁶⁴ Disse variablene inngår i Jan Oldervolls utarbeidelse av den første digitaliseringen av tellingen på slutten av 1990-tallet. I årene mellom 2010 og 2018 har 25 av variablene blitt hentet fra Arkivverkets og Digitalarkivets kvalitetssikrede data som ble gjort i årene mellom 2010 og 2018 «slik at de når er mer korrekte (kildetro) enn tidligere.»⁶⁵ Altså bygger den bearbeide, kodede tellingen videre på opplysninger

⁵⁹ Departementet for det indre 1874

⁶⁰ SSB 1980: 138-139

⁶¹ Se vedlegg, bilde 2 for oversikt over tabellene i den kodede versjonen av 1801-tellingen

⁶² «Forskningsdata fra folketellingen 1801» u.å

⁶³ «Folketellingen 1801» 2018

⁶⁴ «Forskningsdata fra folketellingen 1801» u.å

⁶⁵ «Forskningsdata fra folketellingen 1801» u.å

fra den originale tellingen og på 1980-bearbeidelsen, men er kontrollert og kvalitetssikret i sin ettertid.

I bruken av den bearbeidede, kodede folketellingen har en rekke utfordringer dukket opp, da særlig knyttet til måten folketellingen er kodet på. Kodingen har først og fremst gjort det utfordrende å finne og hente ut den relevante dataen som jeg har trengt til analysen. I tillegg har det vært vanskelig å finne frem til de losjerende kvinnene.

Alle de 883 000 menneskene i Norge i 1801 har i den bearbeide, kodede versjonen blitt gitt ulike koder med opplysninger om alder, ekteskapsstatus, familiestilling og levevei. Losjerende er en familiestilling og gitt kode K16, «losjerende».⁶⁶ Det viste seg imidlertid at ikke alle losjerende kvinner hadde fått tildelt denne koden, og jeg måtte derfor se hvordan de var beskrevet i den originale tellingen. I Trondheim ble kvinner i den originale folketellingen beskrevet som «logerende» og «logerer». Da jeg fant de losjerende kvinnene som ikke var gitt kode K16, «losjerende», viste det seg at mange av dem hadde blitt kodet som K1, «hovudperson». På grunn av denne varierende måten å klassifisere losjerende på, med familiestilling som hovedperson eller losjerende, vil flere losjerende falle ut av undersøkelser dersom forskeren ikke tar hensyn til dette.⁶⁷ Dette kan føre til at tallet på losjerende i mange demografiske studier er lavere enn det egentlig var.

Den andre utfordringen handler i stor grad om hvordan gifte kvinner har blitt kodet. Dette er delvis en konsekvens av logikken som styrte det originale tellingsarbeidet, der husholdoverhodet som oftest ble ført først i husstanden. Dette fikk særlig konsekvenser for gifte kvinner som i liten grad ble omtalt som annet enn hustruer og koner. Denne skjevheten har blitt videreført i bearbeidelsen av 1801-tellingen. I bearbeidelsen fra 1980 finnes det egne kategorier for kona til innerst/losjerende, og barn av innerst/losjerende, og disse kategoriene finnes også i den bearbeidede, kodede telling jeg har brukt. Det viste seg likevel at langt fra alle gifte losjerende kvinner ble inkludert her. Dette kommer jeg tilbake til i kapittel 2.

En tredje utfordring er at det er enkelte feil i den bearbeide, kodede versjonen fra Digitalarkivet. Dette er ikke et stort problem, og jeg har bare funnet to direkte feilregistrering: to losjerende menn ved navn Rasmus og Lorens som har blitt klassifisert som kvinner.⁶⁸ I tillegg kan det

⁶⁶ Se vedlegg, bilde 2

⁶⁷ SSB 1980: 10. I reskriptet blir det nevnt at de forventer å finne hushold hvor det bor flere familier.

⁶⁸ RA, Folketelling 1801 for 1601 Trondheim kjøpstad, 1801, s. 48b-49a, hentet fra <https://www.digitalarkivet.no/ft20090806350053>

være andre feilklassifiseringer jeg ikke har oppdaget, men gjennomgangen av materialet tyder på at dette er et begrenset problem som i liten grad påvirker funnenes gyldighet.

For å finne de losjerende kvinnene, måtte jeg derfor gjøre en rekke valg i Excel-filen jeg lastet ned fra Digitalarkivet. Jeg startet med å begrense det geografiske området til Trondheim, prestegjeldnummer 1601, som omfattet halvøya innenfor Skansen og forstedene «Ihlen» og «Baklandet». Deretter filtrerte jeg folkene etter kjønn slik at utvalget av personer i filene bare var kategorisert som kvinner. For å snevre inn alle kvinnene i filen til å gjelde kvinner som ble beskrevet som losjerende i tellingen, gikk jeg til variabelen «familiestilling oppgitt i kilden», og merket «logerende» og «logerer».⁶⁹ Det var da bare kvinner med en av disse to beskrivelsen som ble igjen i tabellen. Gjennom dette fant jeg 71 losjerende kvinner som hadde havnet under den numeriske familiestilling K1, hovedperson og ikke familiestillingen K16, som er koden for losjerende i 1801-tellingen fra Digitalarkivet.

I min bearbeidelse av de losjerende kvinnene har jeg deretter sortert dem etter (1) ekteskapsstatus, gifte, separerte, enker og ugifte, (2) etter nærings- og levevei, (3) etter bosted og (4) etter alder. Dette er de fire hovedkategoriene jeg har brukt som utgangspunkt for analysen. Jeg lagde deretter ulike tabeller ut ifra disse gruppene, som jeg kommer til å henvise til gjennom analysen.⁷⁰

1.6 Oppgavens struktur

Denne masteroppgaven er delt inn i seks kapitler, der de tre kapitlene 2-5 utgjør den empiriske analysen. I kapittel 2 undersøker jeg hvor mange kvinner det fantes i Trondheim ifølge 1801-tellingen, og gir en oversikt over alderssammensetning og ekteskapsstatus. I dette kapitlet drøfter jeg også noen av de metodiske utfordringene med å bruk av 1801-telling mer inngående. I kapittel 3 analyser jeg de losjerende kvinnenes leveveier, det vil si utforsker om hva de levde av eller hvilken næring de drev. I kapittel 4 undersøker jeg hvor i Trondheim disse kvinnene bodde, hvem de bodde med og hvem de leide av. Før jeg konkluderer oppgaven i kapittel 6, kommer jeg til å drøfte hvordan losjerende kvinner i Trondheim som tema kan brukes i klasserommet i kapittel 5.

⁶⁹ Se vedlegg, bilde 2

⁷⁰ Se vedlegg, tabell 1-9

2.0 Hvor mange kvinner losjerte ifølge 1801-tellingen?

I dette kapittelet vil jeg undersøke hvor mange losjerende kvinner som bodde i Trondheim i 1801. Det empiriske materialet er hentet fra folketellingen av 1801, og det er dermed også viktig å undersøke hvordan de losjerende kvinnene ble talt, klassifisert og kategoriser i den originale tellingen, men særlig den bearbejdede kodede tellingen fra Digitalarkivet. Jeg gir også en oversikt over de losjerende kvinners ekteskapelige status.

Ser vi på alle kvinner som er beskrevet som «logerende» eller «logerer» i den kodede versjonen fra Digitalarkivet, så finner vi at det bodde 416 losjerende kvinner i Trondheim i 1801. Her er det imidlertid slik at måten tellingen er kodet på fører til store skjevheter. Bare 18 av de 416 losjerende kvinnene er gift. Bruker vi samme metode, trekker ut alle menn som er beskrevet som «logerende», «logerer» og andre beskrivelser knyttet til losjering,⁷¹ så finner vi hele 437 gifte, mannlige leietakere i den kodede tellingen som jeg har brukt i denne oppgaven. Ingen av de 18 losjerende, gifte kvinnene bodde imidlertid sammen med noen av disse 437 losjerende, gifte mennene.⁷² Dette betyr at det antakeligvis finnes 437 flere gifte kvinner som også var losjerende.

Denne utelatelsen av gifte losjerende kvinner kan delvis knyttes til den originale tellingens logikk. Ifølge reskriptet som beordret tellingen, som jeg refererte til i innledningen, står det at hver person skulle skrives opp som hva de er i huset, hvor de fikk et «definert forhold til ein hovudperson i denne familien».⁷³ Overhodet i familien eller husstanden var som oftest en gift mann, selv om ensomstående kvinner og enker også kunne oppføres som hovedpersonen i husholdet.⁷⁴ Dette førte til at gifte kvinners levevei eller husholdstilling ofte er gjemt bak sin ektemann. Gifte losjerende kvinner har dermed blitt usynliggjort enda mer i 1801-tellingen, ettersom at losjerende var en familiestilling i tellingen, men at gifte, losjerende kvinner har blitt oppført bare som gifte kvinner.

Denne skjevheten kunne vært motvirket i de senere bearbejdelsene. I utgivelsen fra 1980-tallet ble det laget en egen kategori for «kona til innerst, losjerende», som ble gitt verdien K19. Denne ble videreført inn i den kodede bearbejdningen Digitalarkivet har laget, men da jeg brukte denne

⁷¹ For menn i Trondheim var det flere ulike stavelser av både «logerende» og «logerer», samt flere ulike beskrivelser om de som leide, sammenlignet med kvinner.

⁷² Uttrekk av den kodede folketellingen 1801 og sjekket i den digitaliserte tellingen i Digitalarkivet

⁷³ SSB 1980: 15

⁷⁴ Rogaland Historie- og Ættesogelag 1994: 12

koden (K19) fant jeg bare 17 kvinner. Dette vil si at det potensielt finnes 420 gifte kvinner som i realiteten var losjerende, men som jeg ikke finner i den bearbeide tellingen jeg har brukt. Disse ville antakeligvis ikke dukket opp i den originale tellinga heller, siden de er beskrevet som «hans kone». Det viser seg også at de 17 kvinnene som ble kodet som K19, «kona til innerst, losjerende» også er beskrevet som «hans kone» i den originale tellingen.⁷⁵ Selv om 1980-bearbeideingen har forsøkt å lage en egen kode for de gifte, losjerende kvinne, så har denne ikke blitt brukt konsekvent. Det er i hvert fall tilfelle for Trondheim. Det er grunn til å anta at det er det samme også for andre norske byer. Dette betyr at gifte, losjerende kvinner er en usynliggjort gruppe både i den originale tellingen og den bearbeidede versjonen fra Digitalarkivet. Denne usynliggjøringen gjelder også voksne barn av losjerende. Som vi så for de gifte, losjerende kvinnene finnes det også en egen kode for barn til innerste eller losjerende, men i likhet med de gifte kvinnene, er det få individer som faktisk har blitt kodet slik: I Trondheim i 1801 er det bare åtte individer over 16 år med denne kategoriseringen.⁷⁶

Når det gjelder de potensielt 420 gifte, losjerende kvinnene som ikke er kodet som «Kona til innerst, losjerende», har det dessverre ikke latt seg gjøre å gå inn i den originale tellingen og finne ut hvorvidt alle disse faktisk bodde sammen med sine losjerende ektemenn eller ikke. Det har heller ikke latt seg gjøre å inkludere disse i analysen, da den følger kodingen som allerede er gjort i den kodede tellingen. Oppgaven vil dermed ha en slagside når det gjelder gifte, losjerende kvinner da de er kraftig underrepresentert tallmaterialet jeg har benyttet meg av. Legger vi imidlertid sammen de gifte kvinnene som ikke er kodet som losjerende og de som er kodet som losjerende får vi 853 personer. Basert på dette vil jeg dermed anta at det fantes mellom 800 og 900 kvinner som losjerte i Trondheim i 1801. Dette utgjorde da, 18% av byens kvinnelige befolkningen. Det er ikke oppgitt noen prosentfordeling på hvor mange kvinner som leide i for eksempel Sverige eller London, men Baer mener at nesten $\frac{3}{4}$ av Londons befolkning kan ha leid på 1700-tallet. Om vi antar kvinner utgjorde mellom $\frac{1}{3}$ til $\frac{1}{2}$ av dette, var mellom 25% og 35% av kvinner i London leiende.⁷⁷

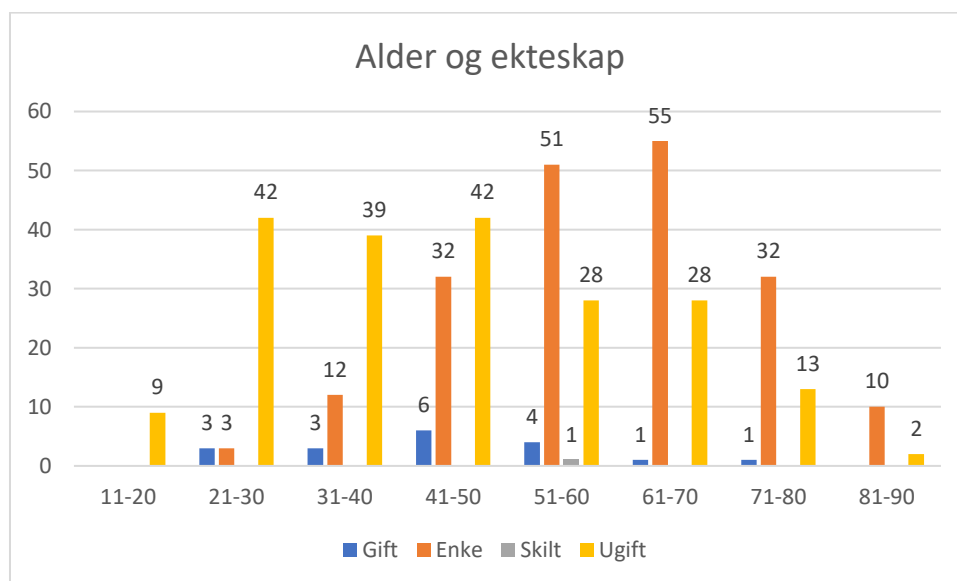
⁷⁵ Tre eksempler på kvinner kodet som K19, men beskrevet som «hans kone» i tellingen: RA, Folketelling 1801 for 1601 Trondheim kjøpstad, 1801, s. 2b-3a, hentet fra <https://www.digitalarkivet.no/ft20090806350007>; RA, Folketelling 1801 for 1601 Trondheim kjøpstad, 1801, s. 5b-6a RA, hentet fra <https://www.digitalarkivet.no/ft20090806350010>; RA, Folketelling 1801 for 1601 Trondheim kjøpstad, 1801, s. 7b-8a, hentet fra <https://www.digitalarkivet.no/ft20090806350012>

⁷⁶ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801. Her har jeg filtrert til kode 21, «born av innerst, losjerande»

⁷⁷ Baer 2011: 234

Av de 416 kvinnene som danner grunnlaget for denne analysen, så var 195 enker, 203 var ugift, 18 var gifte og én var skilt/separert fra ektemannen.⁷⁸ Det var dermed relativt likt fordelt mellom ugifte og enker blant Trondheims kvinnelige leietakere, med et litt høyere antall ugifte losjerende kvinner. Det var også et stort aldersspenn blant de losjerende kvinnene: den yngste var 14 år og den eldste var 90 år. Det er også sannsynlig at det fantes mange yngre kvinner blant barna som losjerte, men de var det dessverre ikke mulig å inkludere i oppgaven, som beskrevet over. De fleste losjerende kvinnene var mellom 51 og 60 år: i alt 85 kvinner. Deretter var det 84 losjerende kvinner mellom 61 og 70 år og 80 losjerende kvinner mellom 41 og 50 år. Som vi ser i diagram 1, var det også 55 kvinner i alderen 31-40 som leide, 46 kvinner i alderen 71-80 år og 48 kvinner i alderen 21-30 år som leide.⁷⁹ Aldersgruppen hvor det var færrest kvinner som leide var de mellom 11 og 20 år, og kvinner mellom 81 og 90 år.⁸⁰ Funnene viser at kvinner i alle aldre var leietakere i Trondheim, men at det likevel var en større tendens for kvinner over 41 år å leie.

Diagram 1: Ekteskapsstatus fordelt på alder hos losjerende kvinner

Kilde: Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

Som vi ser vi ser i diagram 1 over, var flertallet av kvinner som losjerte i alderen under 50 år ugifte, mens flertallet av kvinner over 50 år som losjerte var enker. Ugifte, losjerende kvinner var likevel godt representert i alle aldre. Som skrevet i innledningen, var det et kvinneoverskudd i de fleste norske byer på 1700-tallet, og det var vanskeligere for kvinner enn

⁷⁸ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

⁷⁹ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

⁸⁰ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

for menn å gifte seg. Dette kan forklare den en høyere andelen av eldre, ugifte kvinner som losjerte sammenlignet med andelen av yngre enker som losjerte.⁸¹

⁸¹ Eliassen 2006: 216

3.0 Hva levde losjerende kvinner av?

I folketellingen av 1801 ble personer beskrevet med en yrkesstilling, «personernes titel, emebede, forretning, haandværk, næringsvei, eller hvad de lever af.»⁸² Det er altså mulig å hente ut informasjon om hva slags leve- eller næringsgrunnlag de ulike losjerende kvinnene hadde. I dette kapitlet vil jeg undersøke hva de losjerende kvinnene levde av slik det er oppgitt 1801-tellingen. Jeg vil først gå gjennom de ulike leveveiene som jeg finner blant kvinnene. Deretter vil jeg gi en kort realhistorisk oversikt over næringslivet i Trondheim ved starten av 1800-tallet. Jeg vil så undersøke de oppgitte leveveiene nærmere for å si noe om losjerende kvinners levevei i 1801. Jeg har sortert kvinnene inn i fire grupper: (1) de med beskrevet levevei, (2) de som levde på pengestøtte eller hadde opphold, (3) de som levde på egne midler og (4) de uten informasjon om levevei, og vil analysere dem i gitt rekkefølge.

3.1 De ulike leveveiene

Leveveiene i den kodede, bearbejdede versjonen er oppgitt med fire variabler. De to første variablene har delt leveveiene inn i «levevei1_n» og «levevei 2_n». «Levevei1_n» er hovedkoden for levevei, numerisk, mens «levevei2_n» er kode for side- eller underlevevei, numerisk.⁸³ Disse to variablene blir etterfulgt av variabelen «levevei1_t» som er hovedkoden for levevei i teksten versjon. Hvordan selve leveveien er beskrevet i kilden finner vi under variabelen «levevei».⁸⁴ Til sammen er det 12 hovedleveveier, og 12 side- eller underleveveiskoder.⁸⁵ I oversikten har jeg valgt å slå disse sammen til den informasjonen som er mest relevant i de to leveveiskollonene.

⁸² «Folketellingen 1801» 2018

⁸³ Se vedlegg, bilde 2

⁸⁴ «Forskningsdata fra folketellingen 1801» u.å.

⁸⁵ Se vedlegg, tabell 8 og 9 for fullstendig oversikt over levevei1_n og Levevei2_n.

Tabell 1: Oversikt over ulike leveveier for losjerende kvinner

Losjerende kvinner	Levevei	Skilt	Gift	Ugift	Enker	Totalt
med oppgitt yrke	Håndarbeidere	1	1	63	50	115
	Dagleiere og annet håndarbeid	0	2	30	36	68
	Handelskvinner	0	1	2	4	7
	Tjenestefolk/-søkende	0	0	6	0	6
	Andre yrker	0	0	4	2	6
	Håndverkere, skreddere	0	0	2	2	4
	Skoleholdere	0	0	2	0	2
som nyter opphold	Lever på fattigkassen	0	0	15	28	43
	Lever på legater og stiftelser	0	1	7	20	28
	Lever på almisser	0	0	11	6	17
	Kårfolk, Hjemmeboende, har opphold	0	1	0	8	9
	Annet, gaver	0	0	5	0	5
med egne midler	Renter og pensjon	0	0	6	7	13
uten beskrevet yrke	Uten beskrevet levevei	0	0	42	28	70
	Beskrivelse etter ektemann	0	12	1	0	13
	Sykdom, helse	0	0	4	1	5
	Mangelfulle og ufullstendige beskrivelser	0	0	3	2	5
						416

Kilde: Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

Flertallet av losjerende kvinner er beskrevet med en levevei i form av et yrke, inntekt eller arbeid i 1801-tellingen. Samtidig er det 70 kvinner som ikke har noen beskrivelse av hva de levde av eller hvilken tilstand (som f.eks. syk) de var i.⁸⁶ Jeg har dermed valgt å sortere de oppgitte leveveiene i fire hovedgrupper. Først er losjerende kvinner med oppgitt yrke. Her har jeg valgt å sortere kvinnene i syv undergrupper: Håndarbeidere, dagleiere, tjenestefolk, handelskvinner, andre yrker, Håndverkere/skreddere og skoleholdere. Dette rommer

⁸⁶ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801; Digitalarkivet, u.å

beskrivelser som «lever av haandarbeid», «skræderske», «selger fisk» og «kaager til brøllupper», for å gi noen konkrete eksempler.⁸⁷

Den neste gruppen jeg undersøker er kvinner som «nyter opphold». Dette er kvinner som levde på almisser, fattigpenger, legater eller som hadde fritt opphold i huset de bodde i. Det er også noen kvinner som jeg har beskrevet som annet, gaver. Den tredje gruppen jeg vil undersøke er kvinner som levde på egne midler. Dette var kvinner enten levde på pensjon, renter eller andre midler.

Den fjerde og siste gruppen er kvinner som ikke er beskrevet med en levevei. 70 av disse kvinnene har ingen beskrivelse i tellingen. De 23 andre kvinnene er beskrevet med helsetilstand som «forrykt», «meget syk», «vanvittig», med ektemannens status eller andre beskrivelser i tellingen, som «N.n inttet».⁸⁸

3.1 Næringslivet i Trondheim ved starten av århundret

Ved inngangen av 1800-tallet var Trondheim en by med et differensiert næringsliv og tre store eksportnæringer innenfor fiskenæring, trelasteksport og kobbereksporten.⁸⁹ Mange migrerte inn til byen for å finne eller gå i arbeid som tjenestefolk, håndverkere, sjøfolk, musikanter eller i handelslære for å nevne noen.⁹⁰

De som bodde i byen, hadde en særegen mulighet til å drive handel og håndverk. For å kunne gjøre dette måtte de ha byborgerskap i byen. Med byborgerskap kunne de selge sine varer og ansette folk til å hjelpe seg. Det var gjerne kjøpmenn, kremmere, Norlandshandlere og håndverksmestere som fikk drive borgerlig næring og de privilegiene som fulgte med dette. Familien bidro vanligvis i næringen, og enker hadde også mulighet til å drive næringen etter mannens død.⁹¹ I løpet av 90 år på 1700-tallet var det 772 personer som oppnådde byborgerskap i Trondheim. Av disse var minst et femtitalls håndverk representert, men de fleste var relativt små.⁹²

Håndverkere med byborgerskap kunne være organisert i laug, og på 1700-tallet fantes ti laug, der sju var permanente og tre midlertidige. Dette var bakerne, gullsmedene, snekkerne,

⁸⁷ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

⁸⁸ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

⁸⁹ Mykland 1996: 17; Supphellen 1997: 267-271

⁹⁰ Eliassen 2006: 219

⁹¹ Bull 2005: 285

⁹² Supphellen 1997: 284

skomakerne, smedene, skredderne og fellberederne, og murere (1725-40), slaktere (fra 1722) og parykkmakere (fra 1743).⁹³ Ved inngangen av 1800-tallet var skredderne, skomakerne, smedene, gullsmedene, snekkerne og bakerne organisert i laug.⁹⁴ Målet med laugene var å kunne oppnå og opprettholde et sterkt lokalt monopol «på alt håndverksmessig arbeid innenfor fagområdet.»⁹⁵ De som ikke hadde byborgerskap, men som drev egen næring, ble ofte kalt fuskere av håndverkermesterne, ettersom håndverkerne hadde enerett til å forsyne byen med sine varer og tjenester. Dette sikret dem mot konkurranse utenfra lauget samtidig som det ga et fast levebrød.⁹⁶

Folk uten byborgerskap kunne finne arbeid som var tilknyttet til de borgerlige næringene i byen. Dette var jobber på brygger for å losse eller laste varer av og på skip og transport av varer. Kvinner hadde mulighet til å arbeide med å vaske, rulle og bleke borgerskapets klær, bake og brygge, spinne, veve eller strikke, samt å støpe lys og koke såpe.⁹⁷

3.2 Losjerende kvinner med oppgitt yrke

I tellingen er det 208 losjerende kvinner som er beskrevet med et yrke, næringsvei eller levevei tilknyttet arbeid. I tabellen over ser vi at de fleste kvinnene arbeidet som dagleiere eller levde som håndarbeidere. Resten av kvinnene er oppgitt med flere ulike arbeidstitler, som skoleholdere, handelsfolk og håndverkere. I det kommende kapittelet undersøker jeg de ulike yrkene losjerende kvinner ble beskrevet med i folketellingen.

⁹³ Supphellen 1997: 284; Andersen 1993: 1

⁹⁴ Mykland 1996: 152

⁹⁵ «Laugsvesen» 2020

⁹⁶ «Laugsvesen» 2020

⁹⁷ Bull 2005: 285

Tabell 2: Oversikt over losjerende kvinner med oppgitt yrke

Losjerende kvinner	Levevei	Skilt	Gift	Ugift	Enker	Totalt
med oppgitt yrke	Håndarbeidere	1	1	63	50	115
	Dagleiere og annet håndarbeid	0	2	30	36	68
	Handelskvinner	0	1	2	4	7
	Tjenestefolk/-søkende	0	0	6	0	6
	Andre yrker	0	0	4	2	6
	Håndverkere, skreddere,	0	0	2	2	4
	Skoleholdere	0	0	2	0	2
						208

Kilde: Uttrekk av den kodede folketellingen av 1801

3.2.1 De som levde av håndarbeid og håndverk

Tellingen oppgir at 115 losjerende kvinner levde av ulike typer håndarbeid, og var dermed den største arbeidsgruppa blant losjerende kvinner. 74 kvinner levde «av haandarbeide» eller var «haandarbeiderske», ti kvinner var veverkoner- og piker eller levde av søm, 19 kvinner levde av sying, åtte kvinner levde av spinning og fire kvinner levde av vasking.⁹⁸ Kvinner hadde altså ulike måter å drive håndarbeid for å holde kosten, hvor 39 av dem er oppgitt med en konkret beskrivelse av hva slags håndarbeid de levde av.

Håndarbeid er ikke konkret beskrevet i tellingen, og det er ulikt hva slags håndarbeid som var omfattet for kvinner. Sandvik skrivet at håndarbeid i Christiania kunne blant annet være å lage kurver eller halmmatter. Disse kvinnene kunne også dra hjem til eller ta med seg arbeidet hjem til seg selv.⁹⁹ I Trondheim hadde fattige kvinner og menn siden 1684 hatt mulighet til å sy enkle plagg, uten å bli forfulgt av mesterne som hadde enerett på denne næringene. De fattige hadde ikke lov til å konkurrere med mesterne eller ha drenger, svenner eller piker.¹⁰⁰ Håndarbeid kunne altså omfatte ulike former for arbeid, som å spinne, sy og veve, strikking, å støpe lys eller annet arbeid hvor hendene ble brukt.¹⁰¹ Altså hadde fattige kvinnene mulighet til å lage noe for hånd og selge det, eller ta på seg oppdrag til å lage produkter, som enkel plagg, klær og andre varer for kunden.

⁹⁸ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

⁹⁹ Sandvik 1992: 46

¹⁰⁰ Andersen 2003: 115

¹⁰¹ Bull 2005: 285-286

Spinning og annet håndarbeid var en viktig levevei for ugifte kvinner og enker, og ble på 1700-tallet oftest assosiert som et kvinnelige syssel. Sysselen ga likevel ikke gode lønninger for kvinnene.¹⁰² Utover 1700-tallet begynte skoler å undervise barn i spinning og andre former for håndarbeid. Dette var gunstig kunnskap å vite for kvinner og ga kvinner fra en tidlig alder mulighet til å livberge seg av håndarbeid, og kunne minske fattigdom. Man kunne spinne til eget bruk, eller spinne til å selge eller levere som råstoff.¹⁰³ Som vi ser i tabell 6, levde mange ugifte kvinner og enker av en form for håndverk.¹⁰⁴ Jeg antar at de losjerende kvinnene som levde av håndarbeid var fattige kvinner som levde av denne næringen for unngå fattigdom og fattighjelp.

Det var sterke reguleringer i håndverket i Trondheim på grunn av borgerskapets privilegier innenfor handel og håndverk. Folk som ikke hadde borgerskap, kunne ikke drive næringer som konkurrerte mot byborgerne med byborgerskap, siden disse hadde enerett på de ulike næringene i byen. For de uten byborgerskap var det begrensninger på hva slags type spinning, søm og strikking som var lovlig, som «at sømen var linnetsøm og ikke skreddersøm».¹⁰⁵ For kvinner var det også vanskelig å oppnå byborgerskap på grunn av lover om alder og myndighet, noe som holdt kvinner utenfor de offisielle næringene i byen.¹⁰⁶ Samtidig er fire losjerende kvinner oppgitt som skreddere i tellingen, på tross av at det var et næring som krevde at man hadde byborgerskap.

To av disse kvinnene var enker, hvor den ene er beskrevet som en hattemakerenke. Sannsynligvis tok hun over profesjonen etter ektemannen sin etter at han døde. I det samme hushold hun bodde i, bodde det også en hattemakersvenn, som antageligvis var den avdøde ektemannens lærling.¹⁰⁷ Til forskjell fra kvinnene som levde av håndarbeid, hadde enker etter kjøpmenn eller håndverkere rett til å fortsette familiebedriften under den avdøde mannens borgerbrev, så lenge de ikke giftet seg på nytt.¹⁰⁸ Dermed kunne de fortsette å ha svenner og drenger. Den andre enken var skredderen Amalia Walsøe. Hun bodde med sine to døtre som var «til moderens asstesænce», altså at de mest sannsynlig hjalp henne i skredderyrket sitt.¹⁰⁹ I

¹⁰² Bull 2013: 65-66

¹⁰³ Bull 2013: 67

¹⁰⁴ Se vedlegg, tabell 6

¹⁰⁵ Sandvik 1992: 121

¹⁰⁶ Sandvik 1992: 21

¹⁰⁷ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801; RA, Folketelling 1801 for 1601 Trondheim kjøpstad, 1801, s. 100b-101a, hentet fra <https://www.digitalarkivet.no/ft20090806350107>

¹⁰⁸ Eliassen 2006: 225-226

¹⁰⁹ RA, Folketelling 1801 for 1601 Trondheim kjøpstad, 1801, s. 99b-100a
Hentet fra <https://www.digitalarkivet.no/ft20090806350106>

likhet med hattemakerenken, har Amalia, med hjelp fra døtrene sine, mest sannsynlig fortsatte driften til den avdødde ektemannen sin. Overtakelsen av ektemannens næringsvei var ikke alltid vellykket blant enkene og det var vanlig for dem å ende opp som fattig etter ektemannens bortgang.¹¹⁰

Samtidig oppgir tellingen to ugifte, losjerende kvinner, Kirsten Beck og Margreth Olsdatter, som «skræderske».¹¹¹ De hadde trolig ikke noen profesjon å ta over, og har sannsynligvis blitt skreddere på egenhånd. På grunn av de strenge reguleringene til borgerskapet og laugene, ville man anta at disse kvinnene ikke kunne drive som skreddere. Likevel beskrives de som skreddere i tellingen.

Utover 1700-tallet begynte kvinner uten borgerskap å ta over mye av produksjonen av kvinne- og barneklær. De ble offisielt godtatt av laugene i 1790-årene, og kunne utøve sitt arbeid så lenge de ikke sydde mannsklær. Ifølge Eystein M. Andersen sydde disse kvinnelige skredderne klær til både rike og fattige, og flere ulike plagg som kvinnekjoler, andrienner, skjørt og kvinnetrøyer, samt undertøy. Det var likevel et anspent forhold mellom byen mestere og disse selvstendige næringsdrivende.¹¹² Det viser likevel at mange kvinner fikk mulighet til å drive egen næring, så lenge det ikke medførte til konkurranse mot mesterne, som fattige hadde hatt muligheter til siden 1684. Funnene tyder på at losjerende kvinnene som levde av ulike typer håndverk, enten levde av arbeid knyttet til byborgerskapet, eller at de levde av produsere barne- og kvinneklær. I de fleste tilfeller var det trolig snakk om fattige kvinner, men jeg vil anta at skredderne hadde mulighet til å tjene mer enn håndarbeiderne.

3.2.2 Dagleiere

1801-tellingene oppgir at 68 losjerende kvinner levde som dagleiere. Disse beskrives i folketellingene hovedsakelig som arbeidskvinner, -koner eller -piker. Det oppgis noen andre beskrivelser som løsgjenger eller arbeider på veven også.¹¹³ Hva kvinner som var dagleiere jobbet med kunne være forskjellig. Ifølge *Norsk historisk leksikon* var en dagleier, også kalt daglønner eller en dagarbeider, en person som livnærte seg på manuelt arbeid uten fast ansettelse.¹¹⁴ De hadde kortere arbeidskontrakter og egne hushold.¹¹⁵ Sandvik nevner at

¹¹⁰ Bull 2005: 282-283

¹¹¹ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

¹¹² Andersen 2003: 133-134

¹¹³ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

¹¹⁴ «Dagleier» 2017

¹¹⁵ Østhus 2007: 10

dagleiere som ikke har noe beskrevet arbeid, kunne ha en form for dagarbeid, eller at de jobbet på en bedrift uten at de har blitt opplyst.¹¹⁶

Det var flest losjerende kvinner mellom 40 og 70 år som var dagleiere i 1801, og både enker og ugifte livnærte seg som dagleiere. For enkene var dagarbeid en måte å livnære seg etter at ektemannens død, siden enker ofte havnet i vanskelige økonomiske situasjoner og måtte finne seg arbeid for å holde kosten.¹¹⁷ Dessuten hadde folk begynt å foretrekke å jobbe som dagleiere i stedet for årstjeneste utover 1700-tallet. Det er ikke klart hvor mye en dagleiere kunne tjene på en dag eller et år, men fra *Norsk historisk leksikon* vet man at «[v]ederlaget kan være dagslønn eller oppgjør for akkordavtale.»¹¹⁸ Mykland skriver at en dagleier i 1820 kunne tjene 30 skilling per dag, mens historiker Ståle Dyrvik har regnet seg frem til at en dagleiere kunne tjene mellom 8 og 12 skilling om dagen, med en årslønn på mellom 10 og 30rd, i siste halvdel av 1700-tallet.¹¹⁹ Om dette gjaldt både kvinner og menn, er ikke tydelig, men gir er et utgangspunkt på hva en dagleiere muligens kunne tjent rundt 1801. Å være dagleier kunne dermed gi en god årslønn, særlig i periodene man trengte mest arbeid og hjelp, men ga samtidig mindre sikkerhet på grunn av manglende lengde på kontrakter.¹²⁰ Funnene tyder på at dagleiere kunne være noe bemidlet, men dette er bare antagelser siden det er usikkert hvor mye en kvinnelig dagleier tjente, og jeg antar dermed at mange av dem trolig var fattige.

Det oppgis også en løsgjenger blant dagleierne. En løsgjenger oppfattes ulikt fra sted til sted. I Christiania tukthus var en løsgjenger en fremmed, «en person utenfor sitt hjemsted, som ikke hadde stadig tjeneste, og som til tider søkte sin føde ved betling».¹²¹ Tjenestefolk som hadde rømt fra sitt arbeid, kunne også bli definert som en løsgjenger.¹²² Uten å undersøke denne kvinnen nærmere er det usikkert hvorfor hun beskrives som løsgjenger i tellingen, og jeg kan bare anta at hun tilhørte den lavere sosiale standen og ikke hadde noe fast arbeid.

3.2.3 *Handelskvinner*

Tellingene oppgir syv losjerende handelskvinner, hvor én kvinne drev småhandel, én kvinne dro på landet med kram, to kvinner var selgerkoner, én kvinne solgte fisk, én kvinne var kjøttkone

¹¹⁶ Sandvik, 1992: 46

¹¹⁷ Bull 2005: 282

¹¹⁸ «Dagleier» 2017

¹¹⁹ Mykland 1996: 125; Dyrvik 1978: 320

¹²⁰ Sprauten 1981: 10

¹²¹ Stokke 2019: 5

¹²² Østhus 2007: 6

og én kvinne som reiste på markeder. Ekteskapsstatusen blant dem er variert, med fire enker, to ugifte kvinner og én gift kvinne. De fleste var godt voksne eller eldre kvinner over 45 år og drev en form for handel i Trondheim.

I likhet med håndverkerne, var det bare borgere tildelt byborgerskap som kjøpmannsborger, innlandshandler eller høker-/kremmerhandler som fikk lov til å drive handel i byen. Dette ble bare tildelt menn.¹²³ Kvinner hadde også her rett til å ta over næringen etter ektemannen sin.¹²⁴ Fattige kvinner kunne søke om bevilgning hos magistraten for å kunne drive handel eller være selgerkoner, noe man fikk for å avverge fattigdom, og så lenge de ikke konkurrerte med etablerte handelsfolk.¹²⁵

Ut fra de gitte opplysningen i tellingen, er det lite sannsynlig at kvinnene drev stor handel. I en av beskrivelsene av levevei står det at en av dem driver småhandel, mens Hellena Fridericksdatter solgte kram, dvs. mindre varer, på landet.¹²⁶ Det er ikke tydelig om hun dermed falt utenfor de strenge reguleringene i byen, ettersom hun solgte varer på landet. Selgerkonene drev trolig også småhandel, siden det var begrenset hva de hadde lov til å selge, og hvor mye.¹²⁷ Sessel Andersdatter, som solgte fisk, bodde hos en fisker. Jeg antar at hun hjalp husbonden med å selge fisk som han fisket, og fikk betalt for det. Det samme gjelder kjøttkonen, som også bodde hos en fisker.¹²⁸

Jeg antar dermed at flertallet av disse kvinnene var fattige som drev handel for å holde kosten og unngå fattigdom. Som jeg kommer tilbake til i kapittel 4, kan det sterkt antas at det var fattige kvinner, på bakgrunn av hvor i Trondheim de bodde.

3.2.4 Tjenestefolk

Av de som losjerte oppgir tellingen seks unge kvinner som søkte etter tjeneste eller som skulle gå i tjeneste. Utenom to kvinner, var alle i starten av 20-årene, som var den vanligste alderen for tjenestekvinner i Norge.¹²⁹ Å gå i tjeneste var et utbredt kvinnearbeid på 1700- og 1800-tallet i Norge, siden det var en av de færre faste yrkene kvinner kunne gå til. Det var vanlig for

¹²³ Bull 2022: 90, 96

¹²⁴ «Kvinner og handel på 1800-tallet» 2022

¹²⁵ Sandvik 1992: 119-120

¹²⁶ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

¹²⁷ Sandvik 1992: 121

¹²⁸ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

¹²⁹ Østhus 2008: 15

kvinner å migrere fra landsbyene og inn til byene på jakt etter tjenestearbeid.¹³⁰ Tjenere var arbeidstakere som utførte tjeneste i husholdet, enten mot lønning, festepenger eller opphold. Det var også vanlig for tjenestefolk å bo i samme husstand som sine arbeidsgivere, men de hadde da ikke samme status som husholdets familiemedlemmer. Tjenestefolk kunne bo i egne husstander, men dette var mer uvanlig.¹³¹ Jeg antar dermed at disse seks kvinnene flyttet inn hos sine arbeidsgivere når de fant arbeid. Dette kan i utgangspunktet regnes som en form for losji, men mot arbeid.

Ifølge Mykland kunne en tjenestepike tjene 10 og 15rd i året, mens historiker Hanne Østhus skriver at de fleste tjenestejenter tjente mellom seks og åtte riksdaler i året. Det kan ha vært forskjeller mellom tjenestelønn i Trondheim mot tjenerlønn i Christiania.¹³² Tjenestelønnen var lav i sammenlignet med mange andre grupper, og noen tjenestefolk hadde bare hus, mat og klær som lønn.¹³³

Hvordan disse kvinnene livnærte seg da tellingen tok sted, er ikke oppgitt. Hos bare to av kvinnene oppgis det at de skal i tjeneste, men det kan bety at de fortsatt ikke var i arbeidstjeneste da tellingen tok sted. Kvinnene hadde sannsynligvis en form for inntekt for å holde kosten mens de lette etter tjenestearbeid. Kanskje hadde de litt oppsparte penger, eller kanskje de drev med dagarbeid, håndarbeid eller annet mindre arbeid som holdt dem gående til de fant tjenestearbeid i byen. Kvinnene kunne også være fattige eller arbeidsledige. På 1730-tallet hadde tjenesteplikten, som skulle passe på at arbeidsløse kom i tjeneste eller bli straffet, blitt knyttet til fattigkommisjonen.¹³⁴ Jeg har imidlertid ikke fått mulighet til å undersøke dette nærmere.

3.2.5 Skoleholdere

Det er oppgitt to skoleholdere i tellingen, Lydia Sartorius som «informerer børn» og Anna Gielmyn den «lever af at holde skole».¹³⁵ Kvinner hadde altså mulighet til ernære seg av å undervise barn. Det var fremdeles uvanlig med kvinnelige lærere på 1700-tallet, siden dette var et yrke forbeholdt menn. Utover århundret fikk kvinner likevel mulighet delta i undervisningen på grunn av innføring av håndarbeid i skolen. Kvinner kunne dermed gi opplæring i spinning,

¹³⁰ Supphellen 1997: 352

¹³¹ Østhus 2008: 9-10

¹³² Mykland 1996: 175; Østhus 2008: 63

¹³³ Supphellen 1997: 362

¹³⁴ «Tjenesteplikt» 2011

¹³⁵ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

binding, strikking eller annet håndverk, og dette gjaldt kvinner med all slags bakgrunn.¹³⁶ Noen kvinnelige lærere kunne også bli satt til å undervise de minste barna på skolen, og det var noen som ga lese- og skriveundervisning. Denne type undervisning var mest forbeholdt kvinner fra gode familier, og det var vanligst å undervise piker som ikke fikk lov til å studere ved latinskolen.¹³⁷

Det var imidlertid mest gunstig for kvinnelige lærere å være gift med en mannlig lærere, noe som skoleholderne i denne oppgaven ikke var: de var begge eldre og ugifte. Kanskje underviste de for døtrene i husstanden de levde i, eller holdt undervisning for andre familier. Med utgangspunkt i at det oftest var kvinner fra gode familier som kunne gi undervisning som ikke bare omfattet håndarbeid, hadde det vært beleilig å finne ut hva slags type undervisning disse kvinnene ga. Undervisningen de ga kunne trolig gi et innblikk i hvilken sosial bakgrunn de to skoleholderne hadde. Kanskje var det to private skoleholdere som underviste piker. Dette var ofte en av de få arenaene unge jenter kunne få en grunnleggende opplæring i både lesing og skriving.¹³⁸ Beskrivelsene som er gitt er at Lydia underviste barn, altså ikke bare piker. Anna holdt skole, noe som kanskje var en privat ordning. Om hva de tjente er heller ikke sikkert. En skolelærer, ifølge Dyrvik, kunne tjene mellom 15 og 49 riksdaler, men dette antar jeg angår mannlige skoleholdere, og at kvinnene sannsynligvis tjente mindre, men som var mulig å leve av.¹³⁹ Det er derfor vanskelig å si noe om hva slags sosial bakgrunn kvinnene hadde.

3.2.6 Andre leveveier

Den siste gruppen av losjerende kvinner som ble beskrevet med et oppgitt yrke har jeg plassert under «andre leveveier». Dette er kvinner med oppgitte leveveier som ikke naturlig faller inn under andre undergrupper i dette delkapittelet. Tre kvinner er beskrevet med et yrke, og to kvinner er beskrevet med at de er i huset for lærdom. De kvinnene som er beskrevet med et yrke er Berith Gylland som «kaager til brøllupper», Lowisa Bang som «gjør blomster» og Ingeborg Hoff som «holde den rumfurtske skippe til falde».¹⁴⁰

Ingeborg Hoff var en 40 år gammel enke som bodde på Kongens gate og som «holde den rumfurtske skippe til falde».¹⁴¹ Mest sannsynlig leverte eller solgte hun Rumfordsuppe til

¹³⁶ Bull 2013: 67

¹³⁷ Bull 2013: 145-6, 184

¹³⁸ Bull 2013: 142-43

¹³⁹ Dyrvik 1978: 320

¹⁴⁰ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

¹⁴¹ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

pasienter på hospitalet eller til fattige. Dette var en sparesuppe laget av blod, ben og andre nærernde, billige stoffer oppfunnet av Grev Rumford rundt 1800. I Bayern brukte de denne suppen som rasjon for forbrytere og fattige.¹⁴² Om hun fikk betalt for dette, eller gjorde det av egen godhet er ikke oppgitt.

Berith var en 38 år gammel ugift kvinne som kokte til bryllup. Jeg antar at hun drev med en form for catering til bryllup eller at hun lagde mat. Om Lowisas levevei, har jeg ikke funnet en god forklaring på hva å gjøre blomster kan bety. Det kan være alt fra at hun lagde kunstige blomster til at hun dekorerte. Det som er viktig er at dette var kvinner som hadde en levevei som ga nødvendig inntekt.¹⁴³

I tellingen fant jeg også to unge kvinner som var i huset for lærdom. Else Marie Reenes losjerte i Jomfrue gate hos en skredder-familie og Martha Maria Coldevin losjerte i Holstveita i et større hushold med en husmor, hennes datters familie og flere tjenere og andre losjerende.¹⁴⁴ Ut fra opplysningene som er gitt, var dette to unge kvinner som losjerte i ulike hushold for å få opplæring, men ikke hva de skulle få opplæring i. En mulighet kan være at det var lærdom innenfor kvinnelige sysler eller deltakelse i husholdet.¹⁴⁵ Else Marie bodde hos en skredderfamilie, og som kan bety at hun fikk opplæringen innenfor skredderfaget om det var et skredderi utenfor laugsystemet.¹⁴⁶ Som nevnt tidligere i kapittelet, hadde kvinner mulighet til å ernære seg som skreddere, så lenge de ikke sydde mannsklær. De kunne også få opplæring i søm og fikk lov til å sy visse ting, så lenge det ikke konkurrerte med laugene.

Om Martha Maria finner jeg lite informasjon om henne som jeg kan undersøke. Mest sannsynlig var hun den eldste datteren til George Fredrik Coldevin og Elen Helene Rosenvinge, som bodde i Egge sogn.¹⁴⁷ Ifølge tellingen, bodde den ene søsteren til George Coldevin, Abel Margrethe Coldevin, i Trondheim 1801, mens Martha Maria bodde hos Magdalena Larlund. Hvorfor hun bodde der og ikke hos sin tante er noe som kunne blitt undersøkt, men det har jeg ikke hatt

¹⁴² Kjekstad 1978: 80

¹⁴³ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801.

¹⁴⁴ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801; RA, Folketelling 1801 for 1601 Trondheim kjøpstad, 1801, s. 137b-138a, hentet fra <https://www.digitalarkivet.no/ft20090806350145>

¹⁴⁵ Bull 2013: 65

¹⁴⁶ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801; RA, Folketelling 1801 for 1601 Trondheim kjøpstad, 1801, s. 137b-138a hentet fra <https://www.digitalarkivet.no/ft20090806350145>

¹⁴⁷ RA, Folketelling 1801 for 1734P Stod prestegjeld, 1801, s. 494b-495a
Hentet fra: <https://www.digitalarkivet.no/ft20090806360711>

mulighet til. Det har ellers ikke vært mulig å finne ut hva som lå i beskrivelsen «i huset for lærdom», og jeg kan igjen bare anta at hun fikk lærdom i kvinnelige syssler.

3.3 Losjerende kvinner «som nyt opphold»

Den neste gruppen jeg undersøker er losjerende kvinner som «nyt opphold».¹⁴⁸ Dette var losjerende kvinner som fikk pengestøtte. Det var ulike måter fattige losjerende kunne motta pengestøtte på i Trondheim: (1) gjennom fattigkassen, (2) gjennom legater, (3) gjennom almisser og (4) gjennom gaver. I tillegg kunne kvinner bli forsørget av andre mennesker. I tellingen er det oppgitt 101 kvinner under denne gruppen. Oversikten inkluderer også to kårfolk.¹⁴⁹ Jeg har valgt å sortere kvinnene etter hvilken økonomisk støtte de ble beskrevet med, men vil analysere dem sammen.

Tabell 3: Oversikt over losjerende kvinner som har opphold

Losjerende kvinner	Levevei	Gift	Ugift	Enker	Totalt
som nyter opphold	Lever på fattigkassen	0	15	28	43
	Lever på legater og stiftelser	1	7	20	28
	Lever på almisser	0	11	6	17
	Kårfolk, Hjemmeboende, har opphold	1	0	8	9
	Annet, gaver, underholdning	0	5	0	5
					101

Kilde: Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

3.3.1 Kvinner som fikk fattigstøtte

Trondheim var den første byen i Norge som fikk et organisert fattigvesen på 1600-tallet. Det var fattigvesenet som organiserte fattighjelpen, og målet deres var å ta over omsorgen av de fattige fra byboerne. Fattigvesenet ble finansiert gjennom skatter, kollekt, pengestøtte og gaver fra byens befolkning, noe de var avhengig av, i tillegg til støtte fra Thomas Angells stiftelsen. Det fantes ulike etablerte fattiginstitusjoner i byen som skulle ta vare på fattigfolk, som Fattighuset, Hospitalet og St. Jørgens hus.¹⁵⁰ Fattigvesenet skilte de fattige mellom «verdige fattige», altså de som ikke kunne hjelpe at de var fattige (for eksempel pga. sykdom eller

¹⁴⁸ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

¹⁴⁹ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

¹⁵⁰ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801; RA, Folketelling 1801 for 1601 Trondheim kjøpstad, 1801, s. 28b-30b; Bull 1998: 272

alderom), og de «uverdige fattige», som man mente selv var skyld i fattigdommen.¹⁵¹ De som levde på støtte fra fattigvesenet var folk fra det aller nederste sjiktet i samfunnet.

Flertallet av kvinnene som fikk pengestøtte levde på fattigpenger fra fattigkassen. 43 losjerende kvinner fikk månedlig utdelt fattigpenger på rundt to til tre ort, eller mellom 32 og 74 skilling, som tilsvarer mellom fire og ni riksdalere årlig.¹⁵² 30 av disse kvinnene var over 60 år, noe som vil si at nesten 70% av losjerende kvinner som levde på fattigkassen var eldre, og at flertallet av dem var også enker.¹⁵³ Altså var det vanligst at eldre enker levde på fattigkasse, men også yngre og eldre ugifte utgjør en del av denne statistikken. Tallene stemmer overens med hvordan Mykland beskrev de fattige i Trondheim: «for de fleste innen den ringere stand var veien mot alderdommen veien mot fattighuset.»¹⁵⁴

Det er totalt registrert 83 kvinner som levde på fattigpenger i Trondheim i 1801-tellingen.¹⁵⁵ Dette er ikke medregnet de som bodde på tukthuset eller andre fattiginstitusjoner i byen. Altså var over halvparten av kvinner som fikk fattigpenger losjerende. Resten av de fattige kvinnene var en blanding av pasienter ved sykehuset, husmødre eller mødre til noen i huset de bodde i.¹⁵⁶ Av dette ser vi at det var vanlig for fattige kvinner å losjere eller ha en form for billigere opphold, sannsynligvis fordi det var for dyrt å kjøpe eget hus, eller fordi man av andre årsaker ikke hadde mulighet til det. Mykland skriver om folketellingen 1801 at den gir få opplysninger om hvor mange som faktisk fikk fattigstøtte. Antallet i tellingen er 656, noe Mykland hevder er et altfor lavt tall.¹⁵⁷ Dermed antar jeg også at det kan være et større antall losjerende kvinner som levde på fattigkassen enn det som er oppgitt i tellingen. Dette kan også forklare noen av mørketallene som vi skal se i delkapittel 3.5, hvor 70 losjerende kvinner ikke er beskrevet med en levevei i tellingen.

Den andre pengestøtten losjerende kvinner levde av var legater eller støtte fra ulike stiftelser. Utover 1700-tallet ble det opprettet flere legater, som var pengestøtte som ble utdelt til personer som oppfylte bestemte kriterier. Dette var mest for å gi økonomisk støtte til slektninger, standsfeller eller andre grupper som var trengende. Ofte var det å gi gaver og pengestøtte til de

¹⁵¹ Bull 1998: 262

¹⁵² Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

¹⁵³ Se vedlegg, tabell 6

¹⁵⁴ Mykland 1996: 30

¹⁵⁵ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

¹⁵⁶ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

¹⁵⁷ Mykland 1996: 30

fattige religiøst motivert. Samtidig hadde det å hjelpe fattige vært en tradisjon i byen siden middelalderen.¹⁵⁸

I tellingen finner jeg 28 losjerende kvinner som levde på en type legat eller stiftelse i Trondheim. Jeg finner to ulike legater som disse kvinnene levde på, i tillegg til at noen få losjerende kvinner fikk økonomisk støtte fra hospitalet og «post cassen» i tillegg til legatet de ble tildelt. Det første legatet var Thomas Angells stiftelse, og ble opprettet etter Angells' død i 1767. Arven etter ham skulle gå til ulike formål i byen, blant annet de fattige. 1/6 av arven skulle gå til fattighusets lemmer og 2/6 til «skikkelige fattige enker og andre husarme og nødlidende i Trondhjem».¹⁵⁹ Også denne støtten skilte mellom «uverdige» og «verdige» fattige, i likhet med fattigkassen. Senere ble det en sterkere prioritering av hvem som skulle få denne støtten. De 2/6 som var forbeholdt enkene, skulle nå gis til enker etter kjøpmenn eller fra embetsstanden, altså fra Angells' egen stand.¹⁶⁰

Det andre legatet var Ludvigs legater og var et legat som ble opprettet av Ludvig Munk på 1500-tallet som hadde som formål å «være til hjelp for husarme i Trondhjem».¹⁶¹ Disse pengene ble delt ut under salmesang og bønner i Domkirken hver Mikkdelsdag, 29. september, og dette varte frem til 1807.¹⁶² Av de to sistnevnte stiftelsene, har jeg ikke hatt mulighet til å undersøke hva pengestøtte fra hospitalet vil si, og vil derfor bare fokusere på legatene. Hva «post cassen» var vil jeg ta opp i kapittel 3.4, kvinner som levde på egne midler.

Flertallet av de losjerende kvinnene som mottok legater fra Angells stiftelse eller Ludvigs legat var eldre enker. Av de 28 kvinnene var 19 av dem over 60 år gamle, og 15 av disse 19 kvinnene var enker. Det var vanligst for eldre kvinner å motta almisser, slik som i tilfellet med fattigkassen. De som fikk støtte av Ludvigs legater, fikk mellom en og fire riksdaler i året. De som levde på Angells' legater, fikk gjennomsnittlig mer i legater, hovedsakelig mellom seks og åtte riksdaler, men noen kvinner fikk også utdelt over ti riksdaler i året.¹⁶³ I tillegg var det også noen få losjerende kvinner som fikk over 15rd, og én kvinne fikk 50rd fra Angells Legater.¹⁶⁴ Det var altså en liten forskjell i hvor mye kvinnene fikk utdelt i legater, både etter hvilket legat de gikk til, men også forskjeller innad i samme legat. Losjerende kvinner som levde på legater,

¹⁵⁸ Bull 1998: 269

¹⁵⁹ Lie 1923: 54-55

¹⁶⁰ Bull 1998: 270

¹⁶¹ Lie 1923: 30

¹⁶² Lie 1923: 30-31

¹⁶³ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

¹⁶⁴ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

utgjorde også over halvparten av alle kvinner i Trondheim som levde på legater. De som ikke losjerte var enten husmødre eller i slekt med noen i huset.¹⁶⁵ Igjen ser vi at det trolig var vanlig for fattige kvinner å losjere hos andre, som nevnt tidligere i kapittelet.

De som levde på fattigkassen og legater fikk altså utdelt en ganske lik sum i utbetaling av pengestøtte, med unntak av enkelte kvinner som fikk mer penger i legater og stiftelser. Samtidig fikk tre losjerende kvinner mer enn 20rd. årlig i legater. To av dem var ugifte, mens den siste kvinnen var skilt fra ektemannen sin.¹⁶⁶ Hvorfor disse kvinnene fikk legater fra Thomas Angells stiftelse, er ikke oppgitt i tellingen. Utfra kravene til Angells må de har vært verdige fattige, men mer er ikke nevnt.

Den siste ordningen var almisser og gaver. Almisser var gaver til fattige og nødlidende, og ble gitt frivillig av enkeltindivider som en av de uorganiserte formene for fattighjelp i byen.¹⁶⁷ I Trondheim ble byens borgere oppfordret til å gi almisser til trengende som en del av deres religiøse innsikt og kristenplikt.¹⁶⁸ Det oppgis 17 losjerende kvinner som fikk almisser i tellingen. 2/3 av disse kvinnene var over 60 år, som igjen viser til at flertallet av fattige var eldre. Sammenlignet med de kvinnene som levde på fattigkassen og de som levde på legater, var det flere ugifte, losjerende kvinner enn enker som fikk almisser. Videre oppgis det fire losjerende kvinner som levde av gaver. Alle var eldre, ugifte kvinner. I likhet med almisser, var gaver også en form for fattigstøtte i Trondheim, hvor folk, ofte fra de øvre stendene, ga gaver til fattige de kjente for å støtte dem økonomisk.¹⁶⁹ Det var altså ulike måter for fattige og holde kosten, selv om de ikke kunne arbeide.¹⁷⁰

Ut fra funnene presentert ovenfor kan man konkludere med at de som fikk pengestøtte fra fattigvesenet mest sannsynlig tilhørte det nedre sjiktet i samfunnet, mens de som fikk fra legater, i alle fall Thomas Angells legater, mest sannsynlig tilhørte, eller hadde tidligere tilhørt, en høyere stand. Bull har kalt disse for «fattige av den bedre stand». Disse menneskene hadde tidligere vært en del av den bedre stand, men hadde falt til en lavere stand.¹⁷¹ Almisser har vært mer usikkert, siden de som ga almisser kunne både kjenne og ikke kjenne dem som de ga almisser til. Om de kjente dem som de ga almisser til, vil jeg tro at de i utgangspunktet tilhørte

¹⁶⁵ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

¹⁶⁶ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

¹⁶⁷ Bull 1998: 265, 278

¹⁶⁸ Supphellen 1997: 144

¹⁶⁹ Bull 1998: 265

¹⁷⁰ Bull 1998: 266

¹⁷¹ Bull 1998: 262

eller hadde tilhørt en av de øvre stendene. Det kan derfor være oppklarende å undersøke hvor disse kvinnene bodde i byen, som jeg gjør i kapittel 4, for å kunne si mer om deres bakgrunn. Funnen viser likevel at losjering ikke var noe som bare skjedde hos én enkelt stand i samfunnet, men over flere sosiale grupperinger.

3.3.2 Kvinner som hadde opphold

Av de 103 losjerende kvinnene som er klassifisert som «folk som nyt opphold» i den bearbejdede, kodede tellingen, var det bare ni kvinner som var beskrevet som kvinner som hadde opphold i den originale tellingen. Med unntak av en kvinne, var alle enker, og flertallet av disse enkene var over 60 år gamle. Altså var losjerende kvinner som hadde opphold eldre kvinner som ble forsørget av venner, familie eller andre. En enke etter forrige skoleholder ble forsørget av den nye skoleholderen, og en annen enke ble forsørget av sønnen sin. En enke ble forsørget av husets husbonde, mens en enke bare ble beskrevet med at hun hadde opphold i huset. Til slutt var det fire enker som ble forsørget av venner.¹⁷² I tillegg var det en gift kvinne som hadde fritt opphold i huset, Elisabeth Elhofft Mohr, som mest sannsynlig bodde hos foreldrene sine med sine barn, mens mannen hennes, August Mohr, jobbet i Bergen.¹⁷³

Fem av enkene, Ellen Abell, Lisbeth Sophia Lange, Anna Bruhn, Christina Parelii og Ingeborg Berg, hadde merknaden «sall [navn]» i folketellingen.¹⁷⁴ Salige var en betegnelse som ble brukt på enker fra finere bakgrunn, noe som betyr at dette muligens var enker fra en av de øvre stendene. Fire av dem ble forsørget av venner.¹⁷⁵ De tre andre enkene, skoleholderenken og to kvinner med patriarkalske etternavn, hadde ikke denne merknaden, noe som tyder på at dette mer sannsynlig var enker fra de lavere stendene.

Oppsummert tyder funnene i dette delkapittelet på at kvinner som “nyt opphold” kunne bety flere ulike ting. De fleste losjerende kvinnene som ble forsørget av noen, ble forsørget av venner. I tellingen finner jeg 19 andre kvinner som hadde opphold hos familien sin, men disse er ikke beskrevet som losjerende. Muligens kan det forklares med om de betalte leie eller ikke, men dette har jeg ikke hatt mulighet til å undersøke. Lindström beskrev at noen losjerende ikke

¹⁷² Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

¹⁷³ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801; RA, Folketelling 1801 for 1301 Bergen kjøpstad, 1801, s. 16b-17a, hentet fra <https://www.digitalarkivet.no/ft20090807610562>

¹⁷⁴ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

¹⁷⁵ Av losjerende enker, er det bare 20 som ble bemerket med «sall» i 1801 tellingen. De fleste bodde sentralt i byen.

kunne betale full leie, og betalte med andre måter.¹⁷⁶ Det kan bety at losjering i Norge i 1801 også ikke alltid tilsvarte at man betalte leie, i alle fall ikke full leie, men heller på andre måter.

3.4 Losjerende kvinner som levde av egne midler

Jeg har funnet 13 kvinner i tellingen som levde av egne midler. Seks av kvinnene var ugifte og syv av dem var enker. Flertallet av kvinnene var eldre kvinner, og bare tre av dem var yngre enn 50 år. Syv av kvinnene levde av pensjon, hvor noen av dem oppga hvor mye pensjon de levde av, mens andre ikke har oppgitt hvor mye pensjon de fikk. To av de losjerende kvinnene levde av renter, én kvinne levde av «kammerjunker v.korgh» og én kvinne levde av «Zahl cassen». Tre av kvinnene er også beskrevet med titler.¹⁷⁷ Målet for dette delkapittelet er å undersøke hva som lå bak disse pensjons- og renteordningene, og hva som lå bak disse titlene. Jeg vil først undersøke kvinnene beskrevet med titler, deretter de ulike økonomiske ordningene.

Tabell 4: Oversikt over losjerende kvinner med egne midler

Losjerende kvinner	Levevei	Gift	Ugift	Enker	Totalt
med egne midler	Renter og pensjon, annet	0	6	7	13
					13

Kilde: Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

I tellingen finner jeg tre markante titler blant disse losjerende kvinnene. Dette er «justiz-raad og lougmandinde» Hanna Rish, «generalinde» Hylleborg Christina Frølich, og «majorinde» Frideriche Sophie Wind.¹⁷⁸ Den første kvinnen var den 60 år gamle «justize-raad og lougmandinde»-enken. «Justize-raad» var en rangordningstittel av enten 4. eller 5. klasse, hvor den første var «voris virckelige Justize-raad» mens den andre var en titulær rangordning. Rangordningen var en ordning som ble utstedt av Christian 5. i 1693 og var bidro til å opprette en ny tittel- og embetsadel, og et nytt sosialt hierarki.¹⁷⁹ Det var mulig å kjøpe til seg rådstitler selv om man ikke var knyttet til embete eller hadde noen funksjon ved hoffet.¹⁸⁰ Dette kan tyde på at Hanna har kjøpt denne tittelen, som betyr at hun mest sannsynlig var en kvinne fra en sterkere økonomisk bakgrunn eller som var en del av det øvre sosiale sjiktet i samfunnet. I og med at hun også losjerte hos en jordegodseier, Henrik Hornemann, som også var Justisråd,

¹⁷⁶ Lindström 2019: 233

¹⁷⁷ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

¹⁷⁸ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

¹⁷⁹ Danmarkshistorie, 2016; Supphellen 1997: 297

¹⁸⁰ «Tittel: Rangsbetegnelser» 2021

styrker antagelsen.¹⁸¹ Jeg har dog ikke funnet ut hva som ligger i beskrivelsen «lougmandinde». Jeg har heller ikke funnet noen andre i Norge i folketellingen fra 1801 ble beskrevet med samme eller lignende tittel, men tittelen er trolig knyttet til hennes avdøde manns tittel.

De to andre kvinnene, Frideriche og Hylleborg, var to enker med titler etter deres avdøde ektemenns yrker. Altså at de var gift en med general eller major. Disse to losjerte også hos det jeg vil anta var ressurssterke familier, da Frideriche losjerte hos en annen generalinne-enke, mens Hylleborg losjerte hos en «land-raadinde» som levde av jordegods og pensjon. Begge husholdene hadde også egne tjenestestaber.¹⁸² Igjen tyder det på at dette var bemidlede kvinner fra et av de øvre sosiale sjiktene i samfunnet.

Utenom disse titlene, beskrives de to sistnevnte kvinnene med hvilken pensjon eller pengeordning de levde av, i likhet med flere andre kvinner i denne gruppen. Blant de losjerende kvinnene, oppgir tellingen to konkrete pensjonsordninger som kvinnen levde av. Hos tre av kvinnene oppgir ikke tellingen hvor pensjonen de fikk kom fra, men antageligvis fra en av de samme pensjonsordningene som de andre losjerende kvinnen i dette delkapittelet levde av. Den første pensjonsordningen var enkekasen, en pengekasse som ble opprettet i det dansk-norske eneveldet på 1700-tallet. Målet med kassen var å sikre pengestøtte til embetsenker etter at mannens bortgang.¹⁸³ Tellingene oppgir to losjerende kvinner som fikk pensjon fra denne kassen, blant annet majorinnen. Siden disse kvinnene fikk pensjon fra enkekasen, var de sannsynligvis embetsenker.

Den andre kassen var «post cassen». Jeg har ikke funnet noen kasse med dette navnet i Norge, men i Danmark ble det opprettet en «postpensionskassen» i 1712, som i 1768 ble flyttet til Generalpostamtet. Blant annet havnet deler av postvesenets overskudd i denne kassen og av dette overskuddet ble gitt ut som pensjoner og «gratifikasjoner». Det var ikke bare embetsmenn og deres etterlate som fikk utbetaling fra denne pensjonsordningen, men andre folk fikk også utbetalt pensjon fra denne kassen. Hvem disse «andre» var, er ikke spesifisert i *Enevældenens finansarkiver*.¹⁸⁴ Ettersom denne kassen ble dannet under Danmark-Norges eneveldstid, vil jeg anta at en lik kasse også fantes i Norge. I Trondheim fikk totalt 13 kvinner pengestøtte fra denne

¹⁸¹ RA, Folketelling 1801 for 1601 Trondheim kjøpstad, 1801, s. 20b-21a, hentet fra <https://www.digitalarkivet.no/ft20090806350025>

¹⁸² RA, Folketelling 1801 for 1601 Trondheim kjøpstad, 1801, s. 38b-39a, hentet fra <https://www.digitalarkivet.no/ft20090806350043>; RA, Folketelling 1801 for 1601 Trondheim kjøpstad, 1801, s. 136b-137a, hentet fra <https://www.digitalarkivet.no/ft20090806350144>

¹⁸³ Espeli 2017: 25, 27

¹⁸⁴ Rigsarkivet 1996: 20, 216

ordningen. Alle var eldre kvinner, men over halvparten av dem var ugifte kvinner.¹⁸⁵ De ugifte kvinnene var trolig etterlatte døtre, søstre eller andre slektninger etter en embetsmann, og ble forsørget gjennom denne kassen. Det tyder igjen til at dette var kvinner fra embetsstanden.

Jeg har også funnet andre støtteordninger i tellingen. Karen Helene Wessel-Brown¹⁸⁶, datter av rådmann og handelsmann Knud Brown, levde på 30rd fra Zahl-kassen.¹⁸⁷ Zahl-kassen var Danmark og Norges hovedkasser, trolig opprettet en gang på 1700-tallet. Ifølge kassens reglementer ble det utbetalt pensjoner fra kassen, men ikke til hvem.¹⁸⁸ Det er bare Karen Helene som fikk støtte fra denne kassen i Trondheim, så det er vanskelig å si om kassen var forbeholdt enker eller folk fra de finere stendene eller ikke.

Den andre støtteordningen var en ordning gjennom «Kammerjunker v. Krogh.» Karen Martha, en ugift 26 år gammel kvinne, oppga at hun mottok 20rd årlig av «Kammerjunker v. Krogh».¹⁸⁹ Etter å ha undersøkt folketellingen finner jeg bare én person som passer denne beskrivelsen: Kammerjunker Georg Friderich von Krogh.¹⁹⁰ Hvorfor hun mottok penger fra Kammerjunker Krogh er usikkert. Det kan være at hun var en familievenn eller bekjent av Krogh, eller at han hadde opprettet en stiftelse som ga penger til noen utvalgte personer. Jeg har funnet en annen mann i tellingen som også mottok penger fra Kammerjunker v. Krogh, men har ikke funnet noen annen info om denne kassen.¹⁹¹

Funnene av denne gruppen av losjerende kvinner, tyder på at det ikke bare var fattige arbeidskvinner som losjerte. Kvinner fra høyere stender, med mer bemidlede bakgrunner kunne også losjere hos andre mennesker. I likhet med kvinnene som hadde opphold vil det være interessant å se hvem de bodde sammen med.

3.5 Kvinner uten informasjon om levevei

Den siste gruppen av losjerende kvinner i denne oppgaven, er kvinnene uten oppgitt informasjon om levevei. 93 kvinner ble kategorisert som dette i den bearbejdede, kodede

¹⁸⁵ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

¹⁸⁶ Det står bare Karen Helene i tellingen, men det er høyst sannsynlig at hun er Karen Helene Wessel Brown

¹⁸⁷ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801; «Andreas Solberg» 2021

¹⁸⁸ Rigsarkivet 1996: 19-20

¹⁸⁹ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

¹⁹⁰ RA, Folketelling 1801 for 1601 Trondheim kjøpstad, 1801, s. 3b-4a,

<https://www.digitalarkivet.no/ft20090806350008>. En kammerjunker var et hoffembete som ble tildelt yngre hoffpersoner og ministerielle embetsmenn.

¹⁹¹ RA, Folketelling 1801 for 1601 Trondheim kjøpstad, 1801, s. 139b-140a, hentet fra: <https://www.digitalarkivet.no/ft20090806350147>

tellingen, hvor 70 av dem ikke hadde noen beskrivelse av verken yrkestittel, hva de levde av eller annen bakgrunn. Tellerne skrev ned informasjon om de 23 gjenværende kvinnene, men denne informasjon var knyttet til sykdom, ektemannen til kvinnen eller en beskrivelse som var mangelfull.¹⁹² Siden det ikke er beskrevet noen leveveibakgrunn eller inntekt for disse kvinnene har jeg derfor gruppert dem som «kvinner uten informasjon om levevei».

Tabell 5: Oversikt over losjerende kvinner uten informasjon om levevei

Losjerende kvinner	Levevei	Gift	Ugift	Enker	Totalt
uten beskrevet yrke	Uten beskrevet levevei	0	42	28	70
	Ektemann	12	1	0	13
	Mangelfulle og ufullstendige beskrivelser	0	2	3	5
	Sykdom, helse annet	0	4	1	5
					93

Kilde: Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

3.5.1 Ingen informasjon om levevei eller livssituasjon

Den største gruppen blant kvinner uten oppgitt levevei, er de 70 losjerende kvinnene som ikke har en beskrivelse av yrke, levevei, eller livssituasjon. Av disse 70 kvinnene, var 40 kvinner ugifte og 28 kvinner var enker, samt to hvor ekteskapsstatus ikke var kjent. Av de ugifte var det flest kvinner mellom 21 og 50 år, totalt 31 kvinner. Av enkene var det flest mellom 41 og 70 år, totalt 20 personer. Så hvorfor har de ikke noen beskrivelse av levevei?

For noen av disse kvinnene, kan en grunn være at de er var unge. Blant de 70 losjerende uten beskrivelse, var fire av dem under 20 år, hvor to av disse under 16 år. De fleste jenter under 16 år i Trondheim, som ikke var tjenestepiker, hadde ikke noen beskrivelse av levevei i tellingen.¹⁹³ En annen grunn kan være at personen som ga informasjon om husholdets medlemmer ikke visste hva den losjerende levde av eller at den losjerende ikke hadde gitt informasjon om levevei. Muligens kan de ha vært fattige. Mykland skriver at 1801-tellingen gir veldig få opplysninger over hvor mange som faktisk levde på fattigpenger eller fattigstøtte, og manglende beskrivelse på levevei kan indikere at de muligens var fattig.¹⁹⁴ Også andre leveveigrupper kan være representert blant disse kvinnene, men det har ikke vært mulig å finne

¹⁹² Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

¹⁹³ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

¹⁹⁴ Mykland 1996: 30

ut hva de konkret levde av. Kvinnene utgjør dermed et mørketall blant kvinners arbeid i Trondheim i 1801.

Mangel på informasjon om kvinners levevei i 1801-tellingen gjelder ikke bare enker, ugifte og skilte. Gifte kvinner utgjør en stor del av kvinner uten oppgitt yrke i tellingen. Det er registrert 1588 gifte kvinner i Trondheim i 1801, og bare 40 av dem er beskrevet med levevei eller tilstand.¹⁹⁵ 18 av disse var losjerende kvinner som ikke bodde sammen med ektemannen sin. Seks av dem har en beskrivelse om levevei, mens de 12 andre gifte kvinnene, samt én forlovet kvinne, er beskrevet med statusen til ektemannen sin som sin levevei. Å beskrive gifte kvinner etter ektemannens oppholdssted er enda et eksempel på usynliggjøring av gifte kvinners arbeidsrolle i samfunnet. Disse kvinnene er beskrevet som losjerende i tellingen fordi de ikke bodde sammen med ektemannen sin da tellingen forgikk. Om de hadde bodd sammen med ektemannen sin hadde de trolig blitt kategorisert som ektemannens kone eller hustru.

Fem av kvinnene er beskrevet med at mannen var bortreist på sjøen, altså at de trolig ikke var i byen da tellingen tok sted.¹⁹⁶ Samtidig burde ektemennene vært registrert som boende i huset, ettersom folk skulle bli registrert der de bodde og ikke hvor de oppholdt seg. Sannsynligvis har disse mennene likevel blitt telt et annet sted i landet. Det er bare to av kvinnene som er beskrevet med konkrete opplysninger om hvem ektemannen var og hvor han befant seg. Maren Marias ektemann var lærlingen hos baker Lossius, og Birgitha Græve Dons var gift med en skipper Dons, men hadde opphold hos venner.

At hun ble forsørget av venner, kan bety at ektemannen skulle vært bortreist over lengre tid eller at han har reist fra henne. Jeg har ikke funnet en gift mannlig Dons verken i tellingen i Trondheim eller noe annet sted i Norge som passer beskrivelsen om ham som er gitt i tellingen. Dermed har det ikke vært mulig å vite mer om hans situasjon, og heller ikke Birgithas situasjon. Supphellen skriver at man måtte ta borgerskap for å bli skipper i Trondheim,¹⁹⁷ som betyr at Dons og Birgitha trolig var en del av borgerskapet. Det er usikkert om noen av de fire andre ektemennene som var på sjøen også var skippere, eller om de var vanlige matroser eller sjømenn.

¹⁹⁵ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

¹⁹⁶ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

¹⁹⁷ Supphellen 1997: 352

Håkon H. Andersen skriver at bakerne i Trondheim var overklassen blant de ulike håndverkerfagene,¹⁹⁸ som kan indikere at ektemannen til Maren Maria i sin fremtid ville bli en del av borgerskapet om han ville drive egen næring etter at han hadde tatt fagbrev og mesterbrev. Kvinnene var trolig en del av de to øvre stendene i samfunnet eller en del av den øverste gruppen i den ringere stand. Dette er likevel antagelser ut fra ektemennenes ståsted og jeg har ikke funnet annen informasjon om kvinnene som kan si noe om bakgrunnen deres.

Blant de fire andre kvinner i denne gruppen, tyder beskrivelsen på at ektemannen har gått fra dem. Hos den ene kvinnene, Ingeborg Anna, står det at mannen hennes hadde rømt. Det kan bety at han har gjort noe ulovlig og derfor rømt fra byen. Hos en annen kvinne hadde mannen reist fra henne, og for to andre hadde ektemennene/forloveden vært bortreist i mange år, som kan bety at de enten hadde død eller at de hadde forlatt dem og bosatt seg et annet sted i Norge.¹⁹⁹

Funnene om de gifte, losjerende kvinnene tyder på at også dette er en blandet gruppe kvinner med ulike bakgrunner, med både kvinner fra den lavere standen og trolig kvinner fra borgerstanden. Vi vet likevel lite om kvinnenenes levevei og tilstand, og jeg kan bare spekulere hvorfor ektemennene ikke er registrert i samme hushold som konene sine.

3.5.2 De syke losjerende

Det er fem kvinner, fire ugifte kvinner og én enke, som jeg har plassert under gruppen «de syke losjerende».²⁰⁰ Tre av disse kvinnene er beskrevet som «vanvittig» eller «forrykt» i tellingen. Med andre ord, «gal». Utover 1600-tallet, da Trondheim fikk et organisert fattigvesen, var det ikke bare de fattige fattigvesenet skulle ta vare på, men også de med «avvikende adferd» og de som ikke klarte å ta vare på seg selv. Frem til den ble avvirket etter bybrannen i 1681, pleide man å sperre de sinnssvake innbyggerne inn i Dårkisten. Etter 1681 var det hospitalet som tok vare på disse pasientene.²⁰¹

Hva som ligger bak beskrivelsene «vanvittig» og «forrykt» er svevende. Dette var vide begreper, og det var mangelfull informasjon om psykiske lidelser på 1800-tallet. Antageligvis

¹⁹⁸ Andersen 1993: 28

¹⁹⁹ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801; Her ville det vært gunstig å lete i prestebøkene for å se etter registrerte ekteskap i byen for finne ut hva ektemennene het, men på grunn av lite tid har jeg ikke hatt muligheten.

²⁰⁰ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

²⁰¹ Brattberg 203: 140

var ikke kvinnene farlige, siden det fantes et eget bygg for farlige sinnssyke i byen.²⁰² Hvordan «gale» mennesker ble håndtert utenfor institusjonene i byen har jeg ikke funnet informasjon om. De tre kvinnene bodde ikke på sykehus, fattighus eller en institusjon, men i private hjem. Karen Fosling bodde hos en tømmermann, Karen Jensdatter bodde hos en tidligere betjent utenfor byens grenser, mens Martha bodde hos en vanlig arbeidsmann. Enten har de blitt plassert i ulike boliger hos noen som kunne ta vare på dem, eller så kan de være bekjent med noen i husstanden. Jeg antar at kvinnene fikk en økonomisk støtte fra byens fattigvesen, eller at husholdet de bodde i forsørget dem.

De to andre kvinnene var to syke kvinner. Det synes at den ene kvinnen, Ane Halvorsdatter, var boende i huset på «Baklandet» og at det muligens var noen i husstanden som tok vare på henne. Den andre kvinnen, Seri Arontsdatter, var registret som boende på «Svenskestue Weiten», men mest sannsynlig oppholdt hun seg på byens sykehus da tellingen tok sted.²⁰³ Å få plass på et av byens sykehus var ikke lett, da det var lange søkelister og få plasser. Sykehuset ble beregnet for fattige, noe som betyr at Seri Arontsdatter sannsynligvis var fattig.²⁰⁴ De som ble syke pleide å ende opp fattig og i dårligere levekår. Særlig om man ikke kom fra de mer bemidlede stendene i byen eller hadde noen som kunne ta vare på seg.²⁰⁵

Hvorfor disse kvinnene er oppført som losjerende er uvisst. Sannsynligvis kunne de ikke arbeide, og om de fikk støtte fra fattigkassen var de fortsatt avhengig av at noen tok vare på dem. Det virker som losjering ikke bare var at man søkte om å leie hos noen, men at enkelte folk kanskje ble plassert i private hushold mot en liten pengestøtte. Det var trangt om plassene på byens sykehus eller fattighuset, og det å kunne leie hos noen ga ly. Som sett i kapittel 3.3 ble noen losjerende kvinner forsørget av venner. At syke ikke bare ble forsørget av familie, men også av venner, er ikke umulig å tenke seg.

3.5.3 Mangelfulle og ufullstendige beskrivelser

Den siste gruppen som jeg undersøker, har jeg beskrevet som kvinner med «mangelfulle og ufullstendige beskrivelser». Dette var fem kvinner, hvor fire var beskrevet med «N. n/m. inntet» og en som «agter at reise paa landet».²⁰⁶ Jeg har plassert den siste kvinnen i denne gruppen, da det mangler opplysninger om levevei, samtidig som jeg ikke fant et annet passende sted å

²⁰² Supphellen 1997: 336

²⁰³ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

²⁰⁴ Supphellen 1997: 348

²⁰⁵ Supphellen 1997: 343

²⁰⁶ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

plassere henne. Utfra beskrivelsen om at hun akter å reise på landet, antar jeg også at oppholdet hennes i huset er midlertidig.²⁰⁷ Det er først og fremst de fire kvinnene som er beskrevet med «N. n/m. inttet» som det er mest usikkerhet rundt med hensyn til hva kvinnene holdt med og hvorfor de har fått denne beskrivelsen.

Jeg har ikke funnet noen forklaring på hva som ligger bak betegnelse eller hvorfor de er beskrevet slik. Det jeg vet om kvinnene er at det var tre enker og én ugift kvinne. Den ugifte kvinnen har til forskjell fra enkene blitt beskrevet med «N. m. inttet» og ikke «N. n. inttet». Det kan være en skrivefeil, men kunne kanskje tyde på en forskjell mellom den ugifte kvinnen og enkene. Alle kvinnene bodde også på «Baklandet» og hvor flertallet var eldre kvinner, én på 50 år, én på 63 år, én på 70 år og den siste på 90 år.²⁰⁸

Et søk i den kodede folketellingen viser at det i Trondheim var til sammen syv personer som hadde beskrivelse «N. n. inttet», «N.n. intet», og «N.m inttet» som levevei. Altså tre andre mennesker inkludert de fire losjerende kvinnene. Dette inkluderte én gift mann og enda en enke. Disse to bodde også på «Baklandet». Mannen var også eldre, i likhet med de andre kvinnene. Den siste kvinnen, Marithe Tolsdatter, var en del år yngre enn de andre, men hun var også enke.²⁰⁹

Det alle har til felles er at de er telt i samme rode av samme rodemester, så det må ha ligget en betydning bak denne beskrivelsen. N.N er en forkortelse som betyr at man ikke kjenner til navnet.²¹⁰ Men alle kvinnene er gitt med navn som svekker denne antagelsen. Det forklarer heller ikke forkortelsen «n.m». «Intet» betyr at noe ikke lenger eksisterer, så det kan hende at disse personene døde før det ble talt.²¹¹ I folketellingen sto det at man skulle telle med de som døde etter 1. februar, og ikke telle med de som ble født etter 1. februar.²¹² En siste mulighet er at når overføringen av informasjon som tellerne hadde skrevet ned og samlet inn skulle overføres til tellebøkene, kunne muligens den som overførte informasjonen ikke ha forstått hva som var skrevet. Alle de syv personene med denne beskrivelsen, ble telt i samme rode av samme rodemester.

²⁰⁷ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

²⁰⁸ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

²⁰⁹ [Losjerende kvinner med yrke «N.n. intet»](#), Folketellingen 1801

²¹⁰ «N.N.» 2020

²¹¹ Norsk akademisk ordbok, «intet»

²¹² SSB 1980: 14

3.6 Konklusjon

I undersøkelsen av hva det losjerende kvinner levde av, har jeg funnet fire kjennetegn: (1) Losjerende kvinner var en sammensatt gruppe med ulike leveveier og bakgrunner: (i) De som jobbet som dagleiere, håndarbeidere, skreddere, handelskvinner og lærere. (ii) De som var fattige og levde på støtte fra fattigkassen, almisser og legater, eller hadde opphold. (iii) De som levde på egne midler, renter og pensjon. (2) Det var fattige kvinner som utgjorde majoriteten av losjerende kvinner, ettersom flertallet av de losjerende kvinnene hadde en levevei som er forbundet med fattige kår. (3) Samtidig viser kvinnene med leveveier som opphold, egne midler og stiftelser at losjerende kvinner også var kvinner fra de bedrestilte stendene i samfunnet. Både borgerskapsenker og embetsenker er oppført som losjerende i tellingen. Kvinner som fikk pengestøtte fra blant annet Thomas Angells stiftelse kunne både være enker og andre kvinner fra de bedrestilte stendene, eller kvinner som tidligere hadde vært en del av de bedrestilte stendene, men som hadde blitt en del av den ringere stand etter ektemannens død. (4) Funnene i gjennomgangen av kvinnene fra bedrestilte kår viser at kvinner fra bedrestilte kår levde hos andre mennesker med tilsvarende økonomisk bakgrunn. Selv om losji skjedde på tvers av de sosiale gruppene, viser undersøkelsen imidlertid at de losjerende leide av personer fra samme stand som dem selv. Dette kommer jeg tilbake til i kapittel 4.

I tillegg til disse fire kjennetegnene av losjerende kvinner, viser funnene i dette kapittelet at det både var en undertelling av gifte, losjerende kvinner og en undertelling av losjerende kvinners arbeid i tellingen fra 1801. Det er dermed store mørketall knyttet til kvinners losji og arbeid. Gifte kvinner har blitt usynliggjort, da de ikke alltid oppføres i tellingen som losjerende. Av gifte kvinner som er registrert som losjerende, er flertallet av deres leveveier beskrevet om ektemannens arbeid, tilstand eller lokalisering, og ikke om kvinnenes levevei. Videre er det nesten (iv) 100 losjerende kvinner som ikke er beskrevet med en levevei i tellingen. Dette gjør det utfordrende å vite hvem disse kvinnene var, og hvilken bakgrunn de hadde.

4.0 Losjerende kvinners bosituasjon i Trondheim

I dette kapittelet undersøker jeg boforholdene blant de losjerende kvinnene. Som nevnt i innledningen av denne oppgaven, var Trondheim en sosialt delt by i 1801, og jeg vil undersøke om dette også reflekteres i leiemønsteret i byen. Jeg undersøker hvor i byen de losjerende kvinnene bodde, hvem de bodde sammen med og hvor mange, og hvem de leide av.

I 1801-tellingen er alle individer registrert med huset de bodde i. I min oversikten over hus hvor det bodde losjerende, har jeg bare sortert og filtrert hus hvor minst én kategorisert, kvinnelig losjerende er registrert som boende. Jeg undersøker også hvor mange andre losjerende som bodde i husene med minst losjerende kvinne, altså en av de 416 kvinnene som jeg analyserer i oppgaven.

Tallene omfatter ikke bare de kvinnene og mennene som er beskrevet som «logerende» eller «logerer» i tellingen, men også de personene som har en familiestilling knyttet til den eller de registrerte losjerende i huset, som koner, barn, foreldre og søsken. Jeg regner altså med personer som ikke er beskrevet som losjerende i folketellingen, men som jeg antar også var losjerende på grunn av deres familierelasjon til den losjerende i huset. I tellingen av disse folkene, valgte jeg å ikke inkludere personer under 18 år, da det var få losjerende under 18 år.²¹³ I senere tid har jeg innsett at dette var et mindre klokt valg, men har dessverre ikke hatt tid til å hente ut dataen på nytt.

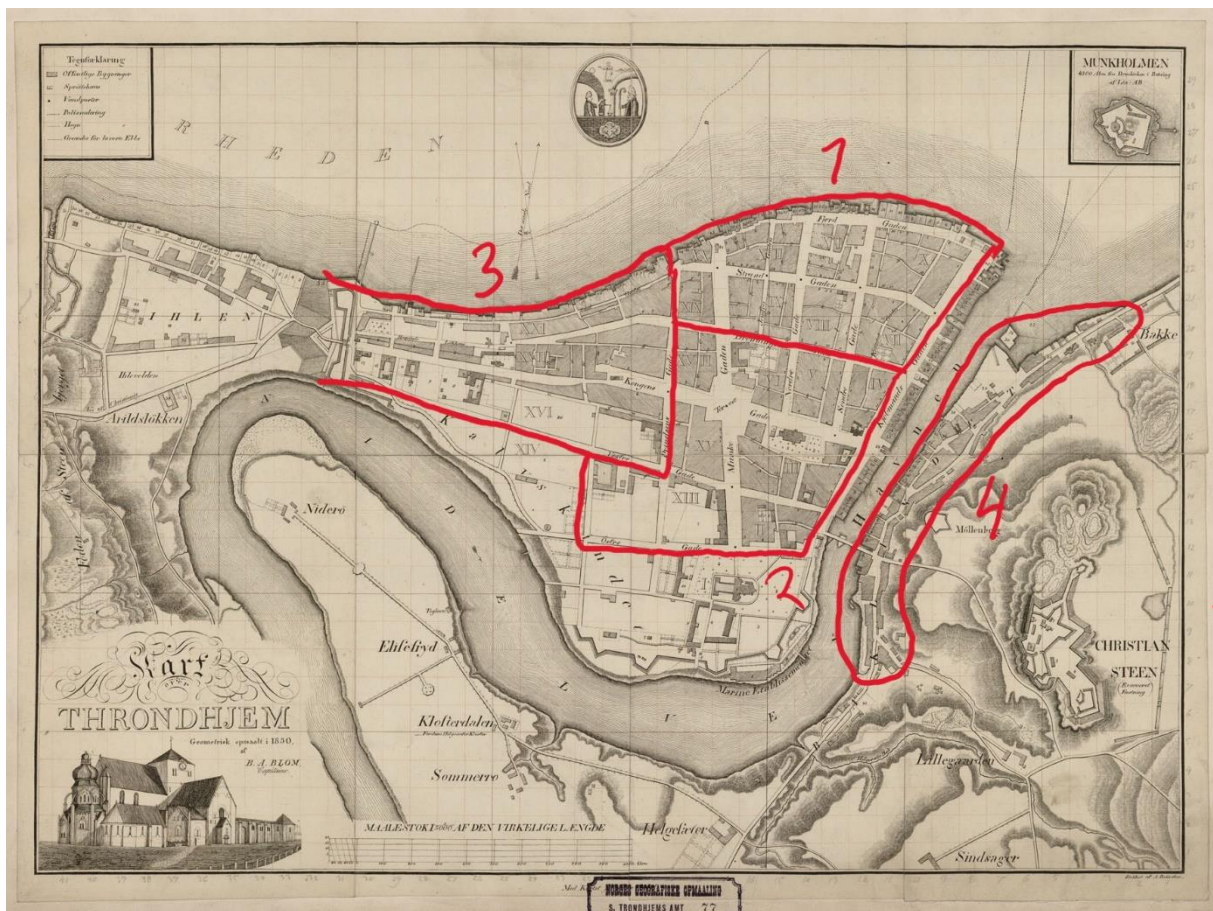
Både min egen og den bearbejdede, kodede versjonens kategorisering av losjerende vil få konsekvenser for det jeg finner ut av i analysen av bomønsteret blant losjerende kvinner. For det første er det mange yngre losjerende, både jenter og gutter, som vil falle ut, noe som vil påvirke tallene jeg har registrert i større grad. For det andre vil det at jeg også regner med de losjerende som ikke er beskrevet som losjerende i tellingen i undersøkelsen min av hvor mange losjerende som bodde sammen, føre til at vi får en større oversikt over hvor mange som egentlig losjerte i Trondheim i 1801. Jeg vil også innvende at bomønsteret av losjerende vil være skjevt, siden jeg bare ser på kvinnelige losjerende, og ikke mannlige losjerende i folketellingen.

²¹³ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

4.1 Hvor bodde losjerende kvinner: Bo- og leieforholdene i Trondheim i 1801

For å finne ut hvor i Trondheim de losjerende kvinnene bodde har jeg koblet folketellingens adresser sammen med et bykart fra 1830.²¹⁴ Jeg har dermed skaffet meg et bilde av hvor de losjerende bodde, men med forbehold om at det kan ha blitt gjort feil fordi flere av de eldre veitene forsvant etter flere ulike bybranner i byen som endret store deler av gate- og veitemønsteret i dagens Trondheim.²¹⁵ Blant annet har områdene og veitene rundt Hospitalet, som Lille Løkken, Holstveita og Drilveita, vært vanskelige å plassere. Jeg har likevel funnet ut hvor i byen de fleste veitene lå.

Kart 1: Kart over Trondheim by i 1830, inndelt i områder

Kilde: Kartverket (B.A. Blom). Søndre Trondhjems amt nr. 77: Kart over Throndhjem 1:5000. B.A. Blom. 1830.

Kart 1 viser Trondheim by i 1830 tegnet av B.A. Blom. Det er dette jeg har tatt utgangspunkt i når jeg har undersøkt hvor losjerende kvinner bodde i Trondheim i 1801. Jeg har markert områdene med område 1, 2, 3 og 4 med utgangspunkt i min egen inndeling av byen

I analysen av hvor losjerende kvinner bodde, har jeg delt Trondheim inn i fire hovedområder. Området 1: Den nordlige delen av byen, som inkluderer gatene og veitene mellom Prinsens

²¹⁴ B.A. Blom 1830

²¹⁵ Christiansen 2004: 31

gate, Dronningens gate, Fjordgata og Kjøpmannsgata. Området 2: Den sørlige og midtre byen, som inkluderer gatene og veitene sør for Dronningens gate. Området 3: Den vestlige delen av byen, som ligger mellom Prinsens gate, Kongens gate og Sandgata, i tillegg til områdene utenfor Skansen. Området 4: «Baklandet».²¹⁶ Jeg vil videre i oppgaven henwise til området 1 som «den nordlige delen» av byen, området 2 som «den sørlige delen» av byen, området 3 som «den vestlige delen» av byen og området 4 som «Baklandet». Noen av gatene og veitene krysser flere av områdene, så tallene hentet ut fra analysen vil være omtrentlige. Delingen er også blitt gjort på bakgrunn av hvordan ulike byhistorikerne har beskrevet byen, i sammenheng med den sosiale inndelingen.²¹⁷

I Trondheim by og forstedene «Ihlen» og «Baklandet», var det 324 ulike hus, fordelt på 54 gater, veiter og områder, hvor det bodde minst en losjerende kvinne i 1801.²¹⁸ Det bodde om lag 130 losjerende kvinner i den vestlige delen av byen, om lag 120 losjerende kvinner i den nordlige delen, om lag 90 losjerende kvinner i den midtre og sørlige delen og eksakt 61 losjerende kvinner på «Baklandet».²¹⁹ Losjerende kvinner bodde altså godt fordelt over hele byen, men flertallet befant seg i den nordre og vestre delen av byen mot havet og på «Baklandet», mens det var færre losjerende kvinner i den nedre, sørlige og østlige delen av byen mot Nidarosdomen.

I tabell 7 ser vi også at det bodde en større andel losjerende kvinner i enkelte gater enn andre gater og veiter.²²⁰ De gatene hvor det i absolutte tall bodde flest losjerende kvinner var på «Baklandet», med 61 losjerende kvinner, i Kongens gate med 38 kvinner, i Sandgata med 32 kvinner og i Dronningens gate med 20 kvinner. I andre gater og veiter bodde det et lavere antall losjerende kvinner per veit og andre mindre gater i byen sammenlignet med gatene nevnt over.

Ved å undersøke hvor mange hus som totalt lå i alle gatene og veitene i byen, og dele på antall hus med en losjerende kvinne i samme veite/gate, ser vi at andelen hus med minst én losjerende kvinne ut fra det totale antallet hus i gata/veita er ganske likt. Det bodde losjerende kvinner i 48 av 165 hus på «Baklandet», i 15 av 80 hus i Dronningens gate, i 31 av 94 hus i Kongens gate, og i 24 av 77 hus i Sandgata. Dermed bodde losjerende kvinner i om lag 30% av husene i

²¹⁶ I likhet med andre byhistorikere som Mykland, vil jeg se på «Baklandet» som et eget område i denne i denne oppgaven.

²¹⁷ Se Røsoch 1939, Mykland 1996 og Supphellen 1997

²¹⁸ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801. Det er noen områder, som «Ihlen utenfor Ihl Elven» og «byens Ud-marks-grunde», hvor det er egne navn under disse. Jeg har samlet dem til et område.

²¹⁹ Medregnet både deler av Dronningens gate og Prinsens gate.

²²⁰ Se vedlegg, tabell 7

flertallet av disse gatene.²²¹ Jeg finner til sammenligning 28 andre gater og veiter med over 30% andel hus med losjerende kvinner. For å nevne noen, bodde det losjerende kvinner i 13 av 28 hus i Vestre gate, i 7 av 21 hus i Enkeskillinggaten, i 13 av 36 hus i Holstveita og i 3 av 4 hus i Bondegårdsveita.²²²

I absolutte tall bodde flest losjerende kvinner i de lange gatene Kongens gate, Dronningens gate, Sandgata og «Baklandet». I relative tall ser vi likevel en jevnere fordeling av losjerende per hus i over 30 veiter og gater i Trondheim. I flere av dem bodde det også relativt sett flere losjerende kvinner per hus. Dette gjelder bare hus hvor det er registrert en kvinnelig losjerende. Mest sannsynlig var det flere hus hvor det bodde losjerende i disse gatene, men da var det bare mannlige oppnevnte losjerende i dem.

At det bodde flere losjerende kvinner i de mindre veitene og gatene, handler om at det var vanlig at flere ulike familie og personer bodde sammen i de mer tettbygde områdene i byene var husene vendt mot trange veiter. De som levde der, bodde også ofte under mindre hygieniske vilkår i små boliger.²²³ Dette kan tyde på at kvinnene som bodde i disse områdene, sannsynligvis kom fra mer trange kår. Samtidig bodde losjerende kvinner spredt i byen, og vi finner dem både i de store og lange gatene, de mindre gatene og veitene. Dette er ikke ulikt de bo- og leietendensene som Baer fant i London mellom 1550 og 1700.²²⁴

Så hvor bodde de losjerende kvinnene ut fra leveveisbakkgrunn?²²⁵ I tabell 7 ser vi at losjerende kvinner som levde av ulike typer håndarbeid var å finne i flere gater og veiter. De kvinnene som ble beskrevet som «lever av haandarbeide» eller «haandarbeiderske», inkludert de som levde av å spinne eller sy, bodde de i den nord-vestlige eller vestlige delen av byen, flertallet av losjerende kvinnene som levde av søm og veving bodde på «Baklandet», og de som levde av å vaske bodde mer spredt i byen.²²⁶ Dette var områder som inkluderte veiter og gater hovedsakelig rundt og i Kongens gate, Dronningens gate, Enkeskillingveita og Holstveita.

De dagleiende kvinnene som losjerte i 1801, var også å finne i ulike konsentrerte områder i byen. 18 dagleiende bodde på «Baklandet», 20 bodde i områder rundt Hospitalet, altså vest i byen, og 20 bodde nord i byen. Samtidig bodde noen få dagleiende kvinner sør i Midtbyen,

²²¹ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

²²² Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

²²³ Mykland 1996: 27

²²⁴ Baer 2011: 238

²²⁵ Se vedlegg, tabell 7 for full oversikt over losjerende kvinners bosted fordelt på leveveier.

²²⁶ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

altså i Vestregate og Prowst Veita. I likhet med de losjerende kvinnene som levde av håndarbeid, bodde også dagleiende kvinner i de nordlige og vestlige områdene i byen, men til forskjell fra håndarbeiderne, bodde mange av dem på «Baklandet» i tillegg.²²⁷

Dette bomønsteret finner jeg også igjen blant de losjerende handelskvinnene. Av de syv kvinnene som levde av handel, bodde over halvparten av dem i Sandgaten, mens de tre andre kvinnene bodde sør i byen, på «Ihlen» eller på Baklandet.²²⁸ Bomønsteret vi har funnet til nå, tyder på at den vestlige og nordvestlige delen av byen var et område hvor det bodde flere fattige. At flertallet av handelskvinnene også bodde i den vestlige delen av byen, jamfør informasjonen om handelskvinner som jeg kom frem til i kapittel 3, demonstrerer at det mest sannsynlig var fattige handelskvinner som leide.

Videre oppgir tellingen fire skreddere. To av dem bodde i Strandgata, og en i Tarraldsgaardveita, mens den siste bodde i Holstveita. Altså bodde tre av dem nord i byen, hvor to av disse tre bodde i den mer prominente Strandgata, den største butikkgaten i byen.²²⁹ Begge kvinnene var enker, og hadde mest sannsynlig tatt over næringen til sine avdøde ektemenn. Om de bodde i denne gaten før ektemannens død er usikkert. Jeg antar likevel at dette var skreddere som hadde en høyere sosioøkonomisk bakgrunn sammenlignet med de to ugifte skredderne, da jeg antar at det sannsynligvis var dyrere å bo i byens største butikkgate. Selv om den ene bodde mer sentralt, leide hun hos en arbeidsmann i ei veit, mens den andre kvinnen leide vest i byen hos en matros. Muligens tjente de kanskje mindre på arbeidet sitt, men dette er bare antagelser.

De siste, mindre leveveisgruppene med oppgitt yrke bodde mer spredt i byen, sammenlignet med de tidligere nevnte gruppene. De tjenestesøkende bodde både nord, sør og vest i byen, og det kan antas at flertallet av dem bare hadde midlertidig boplass frem til de fant arbeid. Da ville de mest sannsynlig flyttet til mer fornemme områder i byen. Kvinnene som informerte barn bodde i nærheten av hverandre, i Tarraldsgaardveita og Munkegata.²³⁰ Antageligvis drev de privatskole, men det er usikkert om de dro til familier eller et annet hus for å drive skole, eller om de drev skole der de bodde. Kanskje var de også mer bemidlede kvinner, sammenlignet med noen av skredderne. Den ene kvinnen leide hos en høkkert, mens den andre kvinnen leide

²²⁷ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

²²⁸ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

²²⁹ Mykland 1996: 16

²³⁰ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

hos en kvinne som levde på pengestøtte av en noe større sum (10rd) fra Angells stiftelser, noe som kan tyde på hun var fra eller hadde vært en del av fra en av de øvre stendene.

Som nevnt, har Mykland skrevet at det var fattigstrøk i byen, hvor det bodde flere fattige enn andre steder i byen. 60 losjerende kvinner levde på fattigkassen eller almisser i byen, og det var to hovedområder hvor disse bodde: på Baklandet eller vest i byen. Noen av dem bodde også nord i byen. De losjerende kvinnene som levde på fattigkassen bodde ikke langt fra hverandre, og flere av dem bodde på samme gate, som Baklandet og Sandgaten, men også i Prinsens gate, Vestregate og Mellomgata. De kvinnene som levde på almisser, bodde også på Baklandet, og den vestlige delen av byen, som rundt Hospitalet og vestlige delen av Dronningens gate.²³¹

Funnene av hvor kvinner med oppgitt yrke i tellingen og fattigkvinner bodde i byen, stemmer overens med det blant annet Mykland og byhistoriker Henry Røsoch har skrevet om bomønsteret i Trondheim. De fleste arbeidere bodde ofte i tettbygde områder langs kronglete gater og veiter som lå i utkanten av byen, på Baklandet og på Ihlen. Den nedre delen av Kongens gate mot Skansen ble også beskrevet som et av byens fattigstrøk, og her fant man fattighuset, Thomas Angells stuer og andre institusjoner som delvis hadde ansvar for byens fattige.²³² Flertallet av losjerende kvinner som var håndarbeidere, dagleiere og handelskvinner bodde altså i disse fattigstrøkene sammen med andre fattige. Som jeg kom frem til i kapittel 3, tyder bomønsteret blant fattige også på at det var vanlig for fattige å leie hos andre.

Jeg antok i kapittel 3 at kvinnene som ble forsørget, levde på legater eller som levde på renter og pensjon, mest sannsynlig var en gruppe hvor flertallet kom fra en mer bemidlet bakgrunn eller fra en av de øvre stendene, selv om noen levde på fattigstøtte i form av legater. Selv om jeg ser på hvem som var utleiere i neste delkapittel har jeg sett på hvem disse kvinnene leide hos og med, for å kunne si noe mer om bakgrunnen deres i sammenheng med hvor de bodde. En fellesfaktor blant kvinnene som levde på legater, hadde opphold eller som levde av egne midler, er at de er svært blandede grupper.

Ulike byhistorikere skrev at byens store kjøpmenn holdt seg til Kjøpmannsgata ved bryggene sine, hvor det ble solgt sild og fisk og andre varer, og de som eide butikker holdt seg til Strandgata, hvor de solgte manufaktur- og kolonivarer.²³³ De mest fornemme husene fantes i «Søgaden», Krambodsgata, Søndre gate og Munkegata, altså i de store gatene øst for Prinsens

²³¹ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

²³² Mykland 1996: 13, 27

²³³ Røsoch 1939: 152

gate, og i Nordre gate og Dronningens gate var de fleste husene bolighus, antagelig for de finere stendene i samfunnet.²³⁴ Altså, de losjerende kvinnen som kom fra en mer fornem bakgrunn bodde trolig også i de mer fornemme områdene: De store gatene og områdene midt og øst i byen.

Av de losjerende kvinnene som levde på egne midler, bodde flertallet midt eller nord i byen. Oftest bodde de hos kjøpmenn, kremmere, enker fra det vi kan kalle en høyere stand, som kjøpmannsenker, generalinder, eller hos menn som drev borgerlig næring. I flertallet av disse husene var det også ansatt tjenestefolk. Det er bare to kvinner jeg antar bodde i mer fattige omgivelser, én i Cretorveita og én i Tarraldsgaardveita. Begge bodde hos husmødre som leide ut til fattigstilte folk.²³⁵ For losjerende kvinner er det det er samme bømønster for dem om vi ser på hvor de som forsørget dem bodde. Majoriteten bodde i sentrale deler av byen, som Dronningens gate, «Gaubech veita» og Strandgata, men noen få bodde også vest i byen, i mer beskjedne kår med andre fattigfolk.²³⁶ De som forsørget og de som ble forsørget var altså en blandet gruppe og viser at det å forsørge skjedde i flere stender, men da forsørget man mennesker fra samme sosiale bakgrunn.

Den mest varierte gruppen av losjerende kvinner, var de som levde på legater eller andre stiftelser. Disse kvinnene bodde midt i byen, sør i byen, vest i byen og øst i byen. Likevel bodde flertallet i områdene mellom Prinsens gate og Søndre gate. Noen av dem bodde hos vanlige arbeidere som tømmermenn, skipper og tollbetjenter, mens andre bodde hos høyere, kremmere, i hus med mange andre losjerende og husmødre. Jeg antar at majoriteten av enkene var enker med bakgrunn fra en høyere stand. Som skrevet tidligere ble enker ofte satt i en vanskelig økonomisk situasjon når ektemannen døde. Til forskjell fra kvinnen som levde på egne midler eller som hadde opphold hos venner eller familie, kunne det være vanskeligere for enker å finne et sted å bo og næring å leve av, særlig om de ikke var en del av det aller øverste sjiktet i byen.

For å oppsummere, vil jeg anta at den vestlige delen av byen hadde den fattigste delen av befolkningen. Den nordlige og midterste delen av byen hadde en mer blandet befolkning, avhengig av om de bodde i gater som Munkegata, Nordre gate, Søndre gate, og den østlige

²³⁴ Mykland 1996: 13, 16; Røsoch 1929: 154. Det står ikke noe om hvem bolighusene var beregnet for, men utfra at begge forfatterne beskriver de mer fornemme områdene i byen når de nevner disse gatene, antar jeg at det handler om fornemme hus.

²³⁵ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

²³⁶ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

delen av Dronningens gate og Kongens gate, eller de mindre veitene og gatene Enkelskillingsveita og Bersvendveita. I områdene rundt Prinsens gate tyder funnen på at det var mer overlappende kår, hvor folk fra flere ulike stender bodde.

Dermed kan vi si at det var et sosialt skille i hvor man bodde. Selv om det er overlappende områder i byen, vil man fortsatt kunne anta i større grad hvilken bakgrunn en person har ut fra hvor de bodde. I kapittel 3 var det en gruppe losjerende kvinner hvor vi ikke vet hva de levde av, eller hvilken tilstand de var i. På bakgrunn av det som er presentert ovenfor, er det rimelig å anta at man ut fra kvinnenens bosted kan få en indikasjon på hva slags bakgrunn de hadde, og kanskje også hva de levde av, selv om disse antakelsene ikke vil være mulig å bekrefte sikkert.

Flertallet av losjerende kvinner uten oppgitt yrke bodde ikke i den vestlige delen av byen. Tvert imot bodde de rundt Midtbyen, som i Vatterlandsveita, i Søndre gate, Skomakerveita, Klubveita, Bratørveita, i tillegg til «Baklandet». Trolig var ikke dette kvinner med den aller fattigste bakgrunnen, og trolig heller vanlige arbeidere og noen fra de øverste sjiktene. For eksempel bodde alle de tre kvinnene i Søndre gate hvor det var tjenestefolk til stede, og en av dem bodde hos en kjøpmann.²³⁷ Funnene viser dermed at å leie var noe kvinner fra alle stendene i Trondheim gjorde, men det å leie var vanligst for fattige og vanlige arbeidere. Like tendenser var også å finne i Sverige og London, ifølge Lindströms, Baers, og Hardings undersøkelser.²³⁸

Supphellen antar at kjøpspris på hus i Trondheim var relativt lave, som kan tyde på at de fleste muligens hadde en mulighet til å kjøpe, men peker samtidig på et at annonser fra byens aviser viser et aktivt leiemarked i byen. Det var altså vanlig for ulike husstander å leie ut rom eller værelser til arbeidsfolk eller andre.²³⁹ En gjennomgang av 20 sider og aviser fra *Trondhjemske Tidender* i perioden mellom 1798 og 1803, viser at det var mulig å legge ut egne annonser om utleiemulighet. For eksempel skrev folk at de leide ut en stue eller kammer, med eller uten kjøkken, med eller uten møbler.²⁴⁰ Det var også flere som annonserte i avisene når de ønsket å finne et sted eller en bolig å leie. I noen tilfeller oppgav slike leieannonser navnet på utleier, men som oftest måtte den som var interessert i å leie henvende seg til Adresseavisens kontor for å få ytterligere informasjon.²⁴¹ Det var heller ikke oppgitt leiepris i annonsene, og det har ikke vært mulig å undersøke konkrete tall på leiepriser i Trondheim. Eliassen skrev at

²³⁷ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

²³⁸ Baer 2011: 236, 239; Lindström 2019: 243; Harding 2007: 129

²³⁹ Supphellen 1997: 363-364

²⁴⁰ Trondhjemske tidender. <https://www.nb.no/>

²⁴¹ Trondhjemske tidender. <https://www.nb.no/>

leiemarkedet i småbyene var fleksibelt og leiekostnadene varierte avhengig av sted, størrelse og rom.²⁴² Det er ikke utenkelig at det var samme leievilkår i Trondheim.

4.2 Utleierne: Hvem leide ut til losjerende kvinner?

Leietakerne var en sammensatt gruppe mennesker, hvor majoriteten var fattige og mindre bemidlede kvinner. Så hvem var det som leide ut til disse kvinnene? Det var til sammen 324 hus som hadde kvinnelige losjerende i husholdet da tellingen ble avholdt i 1801. I 252 av disse 324 boligene var hovedutleieren en gift mann, som i praksis betyr at utleieren var et gift par. I tillegg var det 12 enkemenn og 12 ugifte menn som leide ut til kvinner. I 52 hus finner vi at folketellingen oppgir en kvinnelig hovedperson som leide ut til kvinner. 46 av disse var enker, tre var gifte, en var skilt og en var ugift.²⁴³ Gjennomsnittlig var det godt voksne personer som leide ut. For mannlige utleiere var gjennomsnittsalderen 46 år, mens for kvinnelige utleiere var den 57 år, et ganske høyere tall enn de mannlige utleierne. Gjennomsnittet viser likevel at utleierne som regel var voksne, trolig etablerte, folk, og det var færre yngre folk som leide ut. Bare 14 av 324 hus hadde en utleier som var under 30 år gammel.

De mannlige utleierne med familier var oftest fra hva vi kan kalle den lave middelstand og den nedre standen. Fra den siste gruppen finner jeg blant annet tømmermenn, fattige, arbeidsmenn, fiskere, jaktmenn og menn som jobbet på sjøen eller på havna. Det var også flere menn som arbeidet i militæret, som grenaderer, kapteiner og artillerister, som leide ut til kvinner.²⁴⁴ Blant de litt mer bemidlede utleierne opptrer kremmere, høkere, og håndverkere som utleiere. Som jeg kom frem til i forrige delkapittel, var det også noen kjøpmenn og embetsmenn som leide ut, men dette var særlig til kvinner de kjente, som Hornemann-familien som leide ut til Hanna Rish, hvor begge var «Justize-raad», eller Nicoline Caroline Frølich, «land-raadinde» og jordgodseier som leide ut til det som enten var hennes søster eller svigerinne, Hylleborg Frølich.²⁴⁵

Dette viser at det ikke bare var de losjerende kvinnene som var en sammensatt gruppe, men også utleierne. Likevel er det bildet som tegnes at de fleste utleiere langt fra var rike, slik vi også så var tilfellet for de fleste losjerende kvinnene. Hos de kvinnelige utleierne ser jeg også en variasjon av leveveier, men også de fleste kvinnelige utleierne var fra relativt beskjedne kår.

²⁴² Eliassen 1999: 270-271

²⁴³ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

²⁴⁴ Mykland 1996: 27

²⁴⁵ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

Folketellingen oppgir at flere av de kvinnelige utleierne levde av håndarbeid, dagarbeid, småhandel og fattigpenger. I tillegg var det noen rikmannsenker som leide ut til losjerende kvinner, altså enker som fikk pensjon eller hadde titler som «generaljnde» og «landraadinde».²⁴⁶ Til forskjell fra mannlige utleiere, som var gifte, var de fleste kvinnelige utleiere enker, men dette er delvis en konsekvens av folketellingens tendensiøse organisering, som vi var inne på i innlendingen. Den gifte utleier hadde også en kone, som også kan anses som utleier. Snur vi om på den konvensjonelle måten å organisere et hushold, der den gifte mannen er husholdoverhodet og dermed anses som utleier, finner vi at i de fleste tilfellene der kvinner leide bolig i Trondheim i 1801, var det en kvinne også på utleiersiden. Det var også vanligere for ensomstående kvinner å leie ut til kvinner enn det var for ensomstående menn.²⁴⁷

Videre, i de husholdene hvor en kvinne var utleieren, var det flere tilfeller at det nesten bare var losjerende eller innkvarterende som bodde sammen med enken. Både i Lindström, Reinke-Williams og Baer skriver at det å leie ut var en måte ensomstående kvinner kunne tjene penger på, da det ikke krevdes noen form for mesterbrev eller tiltalelse.²⁴⁸ Med tanke på at mange av enkene var fra den nedre stand er det ikke usannsynlig at dette også var situasjonen i Trondheim i 1801. For disse kvinnene var det å drive utleie en mulighet for å tjene penger i et system der formelle kriterier ofte utelukket kvinner fra en rekke næringer, eller i det minste favoriserte menn. I folketellingen av 1801, på den annen side, har ikke tellerne lagt vekt på utleie som næring. Bare en kvinne, Martha Hansdatter, ble i folketellingen oppført med at hun levde av losji, i tillegg til slakt.²⁴⁹

I tillegg har jeg også funnet til sammen ti hushold, hvor det bare bodde losjerende. I et av disse var en kvinne oppført som hovedperson i husholdet. Dette var Dorthea Iversdatter, en 28 år gammel enke. Hun leide med sin sønn og et gift ektepar.²⁵⁰ I de ni andre tilfellene der alle i husholdet var losjerende, var det en losjerende mann som ble oppført som hovedperson, hvor syv av mennene var gift, en var enkemann og en var ugift. Dette betyr ikke nødvendigvis at det var denne mannen som hadde hovedansvaret for utleien, men at tellerne måtte dele opp familiene inn i ulike hushold. I noen av disse husene var det bare ett losjerende hushold, blant annet et hushold med losjerende soldater, og et hushold med en liten losjerende familie. I de

²⁴⁶ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

²⁴⁷ Bull 2005: 285-286

²⁴⁸ Reinke-Williams 2014: 92-93; Lindström 2019: 243; Baer 201: 235

²⁴⁹ RA, Folketelling 1801 for 1601 Trondheim kjøpstad, 1801, s. 25b-26a, hentet fra <https://www.digitalarkivet.no/ft20090806350030>

²⁵⁰ Dorthe Iversdatter, uttrekk av den digitaliserte folketellingen 1801

andre tilfellene kunne det være to, tre og fire ulike losjerende familier i samme hus.²⁵¹ Eliassen nevnte i sin undersøkelse at det var vanlig i mindre byer å leie ut deler av et hus eller hele hus, og ikke bare rom eller værelser, ettersom det kunne være at de skulle oppholde seg for kortere perioder, eller at husene de ønsket å bo i, ikke var til salgs.²⁵²

Likevel ser vi at det i større grad var rom og værelser som ble leid ut i Trondheim, til både enker, enkemenn, ugifte og gifte kvinner og menn. Dette kan handle om at det var mange som migrerte til storbyene i jakt etter arbeid, og det rett og slett var mangel på hus til salgs eller hele hus til leie. Det har ikke blitt gjort noen andre undersøkelser på utleiesituasjonen i noen andre storbyer i Norge i samme periode, så det er ikke mulig å si om det vi har funnet ut om leiemønsteret i Trondheim er noe unikt eller noe som også skjer i andre byer.

4.3 Hvem bodde de losjerende kvinnene sammen med?

Jeg har undersøkt hvem de 416 losjerende kvinnene jeg fant i Trondheim i folketellingen i 1801 bodde sammen med, det vil si hvem andre, om noen, som bodde i samme husstand. Her har jeg også tatt med koner, barn, søsken og foreldre til nevnte losjerende i husholdet, som er over 18 år gamle.²⁵³ Med disse begrensningene viser det seg at 109 hus bare hadde én losjerende (som var en kvinne), i 46 hus bodde 2 losjerende, hvor minst en av dem var en kvinne, i 112 hus bodde mellom 3 og 5 losjerende, og i 45 hus bodde mellom 6 og 9 losjerende. 5 hus hadde over 10 losjerende.²⁵⁴ Det var altså mest utbredt å leie ut til ensomstående kvinner, som enten var ugift eller en enke, eller til familier eller flere losjerende med ulike bakgrunner. Familiene kunne være gifte ektepar med barn, men det kunne også være søsken eller foreldre av de losjerende.

Jeg har også undersøkt hvilke ekteskapsstatuser losjerende kvinner og menn som bodde sammen hadde. Dette er tatt med utgangspunkt i de som ble kategorisert som losjerende i folketellingen. Oftest var det gjerne blandet hvilke personer som losjerte sammen. Mennesker med ulik ekteskapsstatus kunne bo sammen. Enker med og uten barn, losjerte på samme adresse som gifte ektepar og deres familie. Det kunne like gjerne også være ugifte kvinner som losjerte sammen med ektepar, eller også bare enker og ugifte. I husstander hvor det losjerte mellom tre og fem personer, var det som oftest enker og ugifte som losjerte sammen med gifte ektepar og

²⁵¹ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

²⁵² Eliassen 1999: 263

²⁵³ Som nevnt tidligere, har jeg ikke hatt tid til å rette opp i valget av å avgrense til 18 år.

²⁵⁴ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

deres familier. I husstander med færre losjerende var det oftest enker eller ugifte kvinner som losjerte sammen med hverandre, eller sammen med gifte ektepar. I husstander med mange losjerende var det en blanding av både ugifte, gifte, enker og enkemenn.²⁵⁵

Tallene tyder derfor på at det var mest utbredt for utleiende å leie ut til flere små familier eller enkeltindivider. Dette var muligens avhengig av størrelsen på boligen, men det har ikke vært mulighet til å undersøke dette nærmere. Det har heller ikke vært mulig å se nærmere på hvilke leveveibakgrunner de som leide sammen hadde, men det kan antas at det som regel var personer fra samme sosiale bakgrunn som leide i samme hus eller husstand, altså arbeidere, daglønnere, fattige eller de som levde av håndarbeid, for å nevne noen.

I hushold hvor det var få losjerende, da gjerne bare én kvinne, var det ulikt hvilke hushold disse kvinnene leide i. Noen kvinner leide hos et gift ektepar, enten med eller uten barn. Andre kvinner leide hos større hushold, både hvor familien var fra et av de øvre sjiktene eller et av de nedre sjiktene. Atter andre var kvinner som leide i hushold hvor det bodde mange ulike familier. Dette gjaldt både i Sandgata, Walterveita og Øvre gate. Her bodde det gjerne 2-4 ulike familier i samme hus, men bare én losjerende kvinne. I Sandgata var det 11 av 24 hus hvor det var minst én losjerende, som det også bodde flere ulike familier i.²⁵⁶ Sandgata var et område hvor det var vanlig at flere familier bodde sammen i små arbeiderboliger, så disse funnene er ikke overraskende.²⁵⁷ I kongens gate losjerte det bare én kvinne i 14 av 30 hus som hadde losjerende, i Dronningens var det 7 av 15 hus, og i Kjøpmannsgata to av tre hus. Dette var i flere tilfeller husstander hvor det bodde folk som blant annet hadde råd til å tjenestefolk, noe som igjen tyder på at folk fra rikere kår leide ut til bekjente.²⁵⁸ Tallene viser også at det var mindre vanlig for ensomstående kvinner å leie med andre ensomstående menn. Dette har trolig sammenheng med at det var mindre moralsk for ugifte eller ensomstående av ulikt kjønn å bo sammen.

Flere byhistorikere har også nevnt at det fantes hus for losjerende i byen, beregnet for langveisfarende som besøkte byen for en kortere tidsperiode. Funnene i analysen viser at det også fantes losjihus beregnet for bosatte innbyggere i Trondheim, hvor det losjerte mange ulike mennesker. Jeg finner i telling 45 hus hvor det bodde fler enn seks losjerende (over 18 år), og fem hus med over ti losjerende mennesker. Slike hus kunne man finne over hele byen, men de største losjihusene med størst antall losjerende lå både på «Baklandet», i Klubbveita, i Konges

²⁵⁵ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

²⁵⁶ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

²⁵⁷ Mykland 1996: 27

²⁵⁸ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

gate, og Gjetveita. I disse husene finner jeg folk fra mange ulike bakgrunner; både soldater, fattige og næringsdrivende som skomakere, skreddere og vanlige arbeidsfolk. Som nevnt tidligere om utleie som næringsvei, styrker disse «losjihusen» ideen om at utleie var en næring man kunne leve av.

I likhet med ulike leietaker, var mange av utleierne av slike losjihus også forskjellige fra hverandre, med ulik bakgrunn og leveveier. Utleierne var kremmere, bøkkere, husbonder og husmødre. Utleie som en næringsvei var altså ikke bare en mulig levevei for kvinner, men for både menn og kvinner med ulike leveveisbakgrunner.

4.4 Konklusjon

1801-tellingen viser at losjerende kvinner bodde over hele byen, spredt mellom flere ulike gater og veiter. Funnene i analysen tyder på at det var et tyngdepunkt av fattige losjerende kvinner i den vestlige (området 3 på kartet) og nord-vestlige (området mellom området 1 og 3 på kartet) delen av byen og på «Baklandet» (området 4 på kartet). Losjerende kvinner fra bedrestilte kår losjerte derimot i de mer fornemme gatene i byen som vi finner i områdene mellom den sørlige og nordlige delene av byen, området 1 og 2 på kartet. Dette stemmer godt med hvordan andre byhistorikere som Mykland og Røsoch tidligere har beskrevet Trondheim by på tidlig 1800-tallet: En by med et bomønster som reflekterte hvilken stand eller yrkesbakgrunn man kom fra. Om vi snur på funnene, viser bomønsteret videre at fattige kvinner hadde en sterkere tendens til å leie hos andre, sammenlignet med mer bemidlede kvinner. Dette stemmer overens med konklusjonen i kapittel 3.

Videre visere funnene at utleierne bakgrunn reflekterte de kvinnelige leietakerne. De var en sammensatt gruppe, men leide hovedsakelig ut til folk fra samme stand som dem. Tellingen oppgir at det var flest menn som leide ut, hvor flertallet av dem var gift. Om vi ser på den gifte kvinne som en utleier fremfor den gifte mann, viser funnene i analysen derimot at flertallet av utleierne som leide ut til en kvinne, også var en kvinne. I tillegg var det mer vanlig for en ensomstående kvinne å leie ut til kvinner enn det var for en ensomstående mann å leie ut til kvinner. I tellingen finner jeg få personer i Trondheim som har beskrevet utleie som en næring. Bare én kvinne har nevnt utleie som en næring, noe som ikke bare skjuler utleie som en næring, men også en næring som kvinner kunne leve av.

Funnene i analysen tyder på at det var mest utbredt å leie ut til flere små familier eller enkeltindivider. På samme tid var dette sannsynligvis avhengig av størrelsen på boligen, som

ikke har vært mulig å undersøke. For kvinner var det mest vanlig å leie alene eller i større hushold med 3-5 andre losjerende mennesker og familier. Hushold med få losjerende kunne være sammensatt av bare et gift ektepar og de(n) losjerende kvinnen(e), eller store hushold med enten flere ulike familier eller med én stor familie. Ensomstående kvinner leide også sjeldent sammen med ugifte menn og enkemenn, med mindre det var sammen med flere andre losjerende mennesker.

5.0 Den losjerende kvinnen i Trondheim 1801 – Casestudier om kvinners handlingsrom

I dette siste kapitlet drøfter hvorfor og hvordan temaet i denne masteroppgaven, losjerende kvinner i Trondheim i 1801, er relevant når vi underviser historie i skolen. Fokuset i oppgaven har i stor grad vært på losjerende kvinner og deres livssituasjon i et øyeblikksbilde i 1801. Jeg har både undersøkt en større gruppe og gått helt ned på individnivå på flere ulike kvinner, for å kunne finne ut hva hvem de var og hva de gjorde. Så hvordan ville jeg brukt dette i undervisningssammenheng?

Det å kunne undersøke historiske personers handlingsrom, muligheter og valg og hva som påvirket dette er sentrale elementer i LK20.²⁵⁹ Ofte kan historie og menneskene som levde før virke fjernt for elevene, og jeg mener at å se på ulike individer fra ulike bakgrunner kan være en tilnærming for å se på mennesker og samfunn. Å se på historiske mennesker på individnivå kan også være en inngang til historisk empati slik at elever bedre kan forstå hvilke forutsetninger og begrensninger folk hadde før.²⁶⁰ I tillegg får elevene mulighet til å se samfunnet nedenfra og opp, fra individets perspektiv, sammenlignet med å se det ovenfra og ned.²⁶¹

Gjennom flere casestudier om kvinners muligheter i Trondheim i 1801, ville jeg ha gitt klassen en håndplukket gruppe av ulike kvinner med grunnleggende informasjon, som de skal undersøke, og gjennom gitte og egne spørsmål, sette kvinnene i en realhistorisk kontekst. Hva arbeidet hun med? Hvor bodde hun? Var hun gift? Hadde hun barn? Hvordan skilte hun seg fra de andre i gruppen? Elevene vil da kunne sammenligne ulike personer, fra ulike sosiale bakgrunner og se hvordan dette påvirket hvilke muligheter kvinner hadde i 1801.

For å sette dette i en større historisk kontekst, kunne elevene ha sammenlignet denne tiden med hvilke rettigheter kvinner har i dag. De vil da kunne se hvordan Norge har utviklet seg på 200 år, og se hvordan demokratisering har endret på hvilke rettigheter folk hadde og prinsipper i samfunnet, som gitt i punkt 2.5.2 om demokrati og medborgerskap i overordnet del av lærerplanen.²⁶²

²⁵⁹ Kunnskapsdepartementet 2019: 6

²⁶⁰ Kunnskapsdepartementet 2019: 3

²⁶¹ Kvande & Naastad 2013: 165-66; Jordanova 2019: 51

²⁶² Kunnskapsdepartementet 2017: 14-15

I arbeid med disse casestudiene ville elevene også hatt tilgang på primærkilder som de kan undersøke. De får mulighet å utforske historie og samtidig utvikle en kildekritisk bevissthet gjennom veiledning fra lærer og spørsmål om kilden og hvordan dens opphavssituasjon har påvirket det vi vet om de gitte personene.²⁶³ 1801-tellingen er en god måte for elever å kunne jobbe direkte med en primærkilde, siden den er tilgjengelig digitalt i original versjon, i tillegg til at den er transkribert slik at de også kan tyde den.

Bruken av folketellinger i klasserommet kan også utvides til andre bruksområder. Norske folketellinger frem til 1920 er digitalisert og lett tilgjengelig for elever. Flere elever vil da kunne lete i folketellinger og finne informasjon om slektninger, familie eller undersøke utviklinger innenfor bestemte familier. Folketellinger gir derfor mulighet til en utforskende tilnærming av kilder og historisk materialet som kan bidra til å styrke elevers nysgjerrighet og samtidig gjøre historiefaget, historiske folk og historiske utviklinger mindre fjernt for elevene.

²⁶³ Lund 2020: 86-87

6.0 Konklusjon

Trondheim i 1801 beskrives av flere historikere som en differensiert by med en tydelig delt befolkning, hvor den bedre stand var dominert av kjøpmenn og rike embetsmenn, etterfulgt av borgerstanden med håndverkerne, kremmere, høkere og skipperne, og til slutt den ringere stand som de gjenværende arbeidsgruppene og de fattige tilhørte. I denne oppgaven har jeg undersøkt en gruppe mennesker som Eliassen hevder at var mangfoldig og gjennomtrengende i et sosialt delt samfunn. Nærlig de losjerende, en lite undersøkt gruppe i både Norge og andre europeiske land. Jeg har således i denne oppgaven undersøkt losjerende kvinner som ble registrert i folketellingen i Trondheim i 1801. I min undersøkelse av denne gruppen har jeg undersøkt alder, ekteskapsstatus, levevei og bomønster, for å best mulig svare på oppgavens problemstilling: Hvem var kvinnene som er oppført som losjerende i Trondheim i folketellingen av 1801?

1801-tellingen i Trondheim har gitt en unik mulighet til å undersøke befolknings- og samfunnshistorien i byen på grunn av registreringen av innbyggernes navn og andre opplysninger om dem, som alder, ekteskapsstatus, familiestilling og levevei. Tellingen oppgir at 416 kvinner ble kategorisert som losjerende i Trondheim i 1801. Imidlertid har det blitt gjort en usynliggjøring av gifte kvinners rolle som losjerende, på grunn av tellingens registrering av gifte kvinners familiestilling som hustruer eller koner til ektemannen de bodde sammen med. Vi kan dermed anta at det i realiteten var, om ikke mer, mellom 800 og 900 kvinner som leide, altså 18% av byens kvinnelige befolkning. Usynliggjøringen av gifte kvinner har bidratt til å skape et skjevt bilde av leiemønsteret i byen, og demonstrerer at tellingens kategorisering av befolkningen kan skjule hvor mange av byens befolkning som leide bosted av andre.

Av de losjerende som jeg har undersøkt i denne oppgaven, viser funnene at losjerende var en sammensatt gruppe kvinner. Det var vanligst for eldre kvinner over 50 år å losjere, men også yngre kvinner var hyppige leietakere i byen. Funnen i undersøkelsen av leveveier tyder også på at losjerende kvinner var en mangfoldig gruppe med ulike leveveier som håndarbeidere, dagleiere, handelskvinner, skreddere, lærere og tjenestefolk. Antallet på hvor mange kvinner som levde av de ulike yrkene, viser likevel at flertallet av losjerende kvinner var fattige. Dette underbygges også av at kvinner som levde av almisser og fattigkassen i Trondheim i de fleste tilfeller var losjerende, siden flertallet av kvinner som levde på fattigkassen eller almisser var kategorisert med «logerende» eller «logerer» som familiestilling.

Tross en dominerende gruppe fattige kvinner fra den ringere stand, har jeg likevel funnet kvinner med bakgrunn i både borgerstanden og den bedre standen. Losjerende kvinner som levde av egne midler, pensjoner eller renter var mer bemidlede kvinner som leide i de mest fornemme områdene i byen og i hushold med samme sosiale bakgrunn som dem selv. Losjerende kvinner som levde av legater, også beskrevet den «fattige bedre stand», leide hos hushold fra en av de øvre stendene, og i hushold med medlemmer fra den ringere stand. Tellingen har likevel store mørketall knyttet til losjerende kvinners arbeid, først og fremst gjennom usynliggjøring av gifte kvinners arbeid, men også av losjerende kvinner som ikke er registrert med noen form for levevei eller tilstand. Vi vet altså ikke hva de gjorde, arbeidet med eller tilstanden de var i (syk, gal, bortreist), og vi kan bare anta fra hvor de bor, og om de var fra mer beskjedne kår eller bemidlede kår.

Losjerende kvinners bomønster reflekterte også deres sosiale bakgrunn. Losjerende bodde spredt i byen, men med et tydelig tyngdepunkt av fattig losjerende i den vestlige (området 3 på kartet) og nordvestlige delen (området mellom området 1 og 3 på kartet) av byen og på «Baklandet» (området 4 på kartet). De mer fornemme kvinnene var å finne i den nordlige og sørlige delen av byen (området 1 og 2 på kartet).

Husholdene de losjerende kvinnene bodde i, varierte mellom små hushold som inneholdt en til to andre familier, eller en til to losjerende, eller store hushold med store familier eller mange andre losjerende. Dette viser til forskjeller mellom utleiery, hvor noen utleiery leide ut til venner eller andre enkeltpersoner, mens andre bedrev utleievirksomhet som egen næring. Utleie kunne derfor være en viktig inntekt for utleierne. Dette gjaldt ikke bare for gifte ektepar og andre ensomstående menn, men særlig også for ensomstående, ofte eldre, kvinner i samfunnet. Losji i Trondheim var således ikke bare noe som gagnet de losjerende et sted å bo til en billigere penge. Losji var også inntektsmuligheter for andre mennesker, enten for å betale ekstra bokostnader, som eiendomsskatter, eller som en inntektskilde for familien eller ensomstående personer i samfunnet.

Jeg vil i konklusjonen også rette oppmerksomhet mot oppgavens utforskede side av losjering i Trondheim. I denne oppgaven har jeg fokusert på og undersøkt kvinnelige losjerende som er registrert i 1801-tellingen. I arbeid med bomønsteret blant losjerende kvinner i Trondheim, har jeg indirekte undersøkt bomønsteret blant losjerende menn som losjerte i samme hus som en losjerende kvinne fra denne undersøkelsen. Funnene i den undersøkelsen viser at å leie ut til familier og gifte par var en av de vanligste utleiemønstrene i byen. Om jeg hadde undersøkt

losjerende menn, og særlig gifte losjerende, vil jeg tro at ikke bare funnene mine av bomønster blant losjerende ville vært annerledes fra det jeg konkluderer med, men også antallet personer som losjerte i byen.

Det er registrert 787 losjerende menn i tellingen, både ugifte menn, enkemenn og gifte menn. Med tallene om antall losjerende kvinner, registrert og uregistrert, til sammen cirka 850 kvinner og et uvisst antall barn av losjerende, havner vi trolig på at mellom 1600 og 2000 innbyggere i Trondheim losjerte i 1801-tellingen.²⁶⁴ Dette tilsvarer mellom 20 og 25% av byens totale befolkning. På grunn av tellingens tendensiøse kategorisering av familiestillinger, antar jeg også at det presenterte tallet ovenfor er lavere enn det egentlige antallet av losjerende folk i Trondheim. Jeg antar derfor, i liket med London, at losjerende representerer en stor prosentandel av befolkningen i byene på 1700- og 1800-tallet, da dette var billigere enn å kjøpe hus, og bidro til å redusere det store bostedspresset, særlig blant fattige mennesker som migrerte til landets store byer.

²⁶⁴ Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

7 Vedlegg

7.1 Vedlegg 1

Tabell 6: Oversikt over ulike leveveier fordelt på alder for losjerende kvinner

Levevei/alder	Undergrupper av levevei	11-20	21-30	31-40	41-50	51-60	61-70	71-80	81-90
med oppgitt yrke	Håndarbeidere	2	19	16	25	27	15	8	2
	Dagleiere og annet håndarbeid	1	3	12	14	22	14	2	0
	Tjenestefolk/tjenestesøkende	1	6	1	0	0	0	0	0
	Handelskvinner	0	1	0	4	1	0	1	0
	Andre yrker	0	0	2	1	0	0	0	0
	Håndverkere, skreddere,	0	0	3	0	1	0	0	0
	Skoleholdere	0	0	0	0	0	2	0	0
som nyter opphold	Lever på fattigkassen	0	0	1	5	6	15	14	2
	Lever på legater	0	0	1	4	6	12	4	1
	Lever på almisser	0	0	3	2	3	6	2	1
	Kårfolk, Hjemmeboende, har opphold	0	1	0	0	1	3	3	1
	Gaver, underholdning	0	0	0	0	0	3	2	0
med egne midler	Renter og pensjon	0	1	0	2	6	0	2	2
uten beskrevet yrke	Uten beskrevet yrke	5	13	9	16	7	12	6	2
	Beskrivelse etter ektemann	0	2	3	5	2	0	1	0
	Sykdom, helse	0	0	2	1	2	0	0	0
	Annet	0	1	0	1	0	1	1	1

Kilde: Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

Tabell 7: Leveveier fordelt på gater/veier hos losjerende kvinne

Gate/veite	Tjeneste- kvinner	Handels- folk	Hånd- verker	Matros	Bonde	Dag- leier	Tjeneste- folk	Hånd- arbeid	Andre yrker	Kårfolk	Nyter opphold	Uten eget yrke	sum
Levevei	4	9	11	17	18	27	28	29	30	32	33	39	sum
Apotekerveita								2					2
«Baklandet»		1				18		6			21	15	61
Bersvend Veiten								7				1	8
Bondgaards Veiten						1						1	2
Branhaug Lykken						3		1					4
Bratør-vejten												4	4
Byens Ud-marks- grunde												3	3
Cretor Veiten									1			2	3
Daniel Bager- vejten												1	1
Daniels Veiten								1	2		1	2	6
Drilveiten						2		1					3
Dronningens Gade								10	1		8	1	20
Enkelskilling Veiten						1		10			1		12
Fiord Gaden								1			4	1	6
Fiord Weiten								1					1
Gaubech Veiten						3					3	1	7
Gied Veiten						1		3			2	2	8
Gielwang Veiten						1					1	1	3
Holstveiten			1				1	11			4		17
Hospitalet								1					1
Ihlen udenfor Ihl Elven												1	1
Jemmer Veiten						1							1
Jumfrue Gade						3		3			2	3	11
Kalvskindet											3	1	4
Kiøbmands Gaden											1	2	3
Klub Veiten				1		2					1	5	9
Kongensgade						2		28	2		3	3	38
Krambod Gaden									1			3	5
Lille Løkken								3		1	2		5
Maursund Veiten								1					1
Mellem Gaden						1					3	1	5
Munch Hou Veiten											3	3	6
Munke Gaden	1				1	2		1	1		3	3	12
Nedre Gade						2						1	3
Nordre Gade								2				5	7

Gate/veite	Tjeneste- kvinner	Handels- folk	Hånd- verker	Matros	Bonde	Dag- leier	Tjeneste- folk	Hånd- arbeid	Andre yrker	Kårfolk	Nyter opphold	Uten eget yrke	
Levevei	4	9	11	17	18	27	28	29	30	32	33	39	Sum
Printssens Gade						3			1		9	3	16
Prowst Veiten						1		1					2
Reberbanen									1				1
Rebslager Veiten						3						4	7
Rytter Veiten												1	1
Sandgaden		4				6		7			11	4	32
Skomager Veiten												4	4
St. Jørgens Huus Veiten									1				1
Strandgaden			2					2	2		3	1	10
Svenskestue Weiten									1		5		6
Søndre Gade												4	4
Tarraldsgaard Veiten	1		1			1		3	1		2		9
Torkie Weiten								3					3
Vatterlands-vejten						3						4	7
Væstergade		1		2		3					6	3	15
Walter Weiten						1		1			1	2	5
Yttre Gade								1				1	2
Ørger Veiten								1				1	2
Øvre Gade		1				4		2					7
Totalsum	2	7	4	3	1	68	1	116	13	2	101	98	416

Kilde: Uttrekk av den kodede folketellingen 1801. Navnene er skrevet slik de er oppgitt i tellingen

Tabell 8: Kode for hovedleveveier, levevei1

Levevei1_n	Forklaring/levevei	Skilt	Gift	Ugift	Enker	Total
K4	Tjenestemenn, ombudsmenn skolelærer	0	0	2	0	2
K9	Handelsmenn og gjestgivere	0	1	2	4	7
K11	Håndverkere	0	1	2	1	4
K17	Matroser	0	3	0	0	3
K18	Bønder	0	0	0	1	1
K27	Dagleigarar	0	2	31	36	68
K28	Tjenestefolk	0	0	1	0	1
K29	Lever av håndarbeid	1	1	64	49	115
K30	Andre yrke	0	0	6	7	13
K32	Kårfolk Hjemmeboende	0	1	0	1	2
K33	Folk som nytter opphold	0	1	40	60	101
K39	Andre uten eget yrke	0	9	54	35	98

Kilde: Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

Tabell 9: Kode for under- eller sidelevevei, levevei2

Kode	Tittel	Skilt	Gift	Ugift	Enke	Totalt
K4K5	Skoleholdere og lærere	0	0	2	0	2
K9K1	Handelsmenn, høkere, kremmere	0	1	2	4	6
K11K16	Skreddere	0	1	2	0	3
K11K19	Andre håndverkere	0	0	0	1	1
K27K2	Dagleiere og almisselem	0	0	0	1	1
K27K3	Andre håndarbeidere	0	3	31	34	64
K28K2	Andre tjenestefolk over 15	0	0	1	0	1
K29K2	Håndarbeider og almisselem	0	0	0	3	3
K29K9	Andre håndarbeider	1	1	65	46	111
K32K2	Kårnytar og almisselem	0	1	0	1	2
K33K3	Andre som nyt opphald, er skyldfolk.	0	1	39	69	100

Kilde: Uttrekk av den kodede folketellingen 1801

Vedlegg 2

Bilde 2: Oversikt over den bearbeide kodede versjonen av 1801-tellingen

Kjonn	alder	faar	aldintv5	aldintv10	ektst_l_n	ektst_l	ektst_k_n	ektst_k_t	famst_n	famst_t	levevei1_n	levevei2_n	levevei1	
k	69	1732	66-70	61-70		21	Ugift		3	Ugift	16	Losjerande	4	5 Tenestemen
k	62	1739	61-65	61-70		21	Ugift		3	Ugift	16	Losjerande	4	5 Tenestemen
k	53	1748	51-55	51-60		11	I enkjestan	2	I enkjestand	16	Losjerande	9	1 Handelsmen	
k	28	1773	26-30	21-30		11	I enkjestan	2	I enkjestand	1	Hovudperso	9	1 Handelsmen	
k	46	1755	46-50	41-50		11	I enkjestan	2	I enkjestand	16	Losjerande	9	1 Handelsmen	
k	46	1755	46-50	41-50		1	Gift 1. gang	1	Gift	16	Losjerande	9	1 Handelsmen	
k	47	1754	46-50	41-50		11	I enkjestan	2	I enkjestand	16	Losjerande	9	1 Handelsmen	
k	72	1729	71-75	71-80		21	Ugift		3	Ugift	16	Losjerande	9	1 Handelsmen
k	43	1758	41-45	41-50		21	Ugift		3	Ugift	16	Losjerande	9	1 Handelsmen
k	60	1741	56-60	51-60		11	I enkjestan	2	I enkjestand	1	Hovudperso	11	16 Handverkara	
k	32	1769	31-35	31-40		11	I enkjestan	2	I enkjestand	1	Hovudperso	11	19 Handverkara	
k	34	1767	31-35	31-40		21	Ugift		3	Ugift	16	Losjerande	11	16 Handverkara
k	40	1761	36-40	31-40		21	Ugift		3	Ugift	16	Losjerande	11	16 Handverkara
k	76	1725	76-80	71-80		1	Gift 1. gang	1	Gift	16	Losjerande	17	Matrosar	
k	44	1757	41-45	41-50		1	Gift 1. gang	1	Gift	1	Hovudperso	17	Matrosar	

HHOLD	PERNUM	MOMLOC	POPLOC	SPLOC	fornavn	patr	slektsnavn	famst	ektst	levevei	PFID
1	131210	7	0	0	0 Anna		Gielmynden	Logerende	Ugift	Lever af at holde skole	pf01058434005480
1	131487	5	0	0	0 Lydia		Sartorius	Logerende	Ugift	Informerer børn	pf01058434007293
1	130870	3	0	0	0 Ane		Jonsdätte	Logerende	Enke efter 1ste	Kjødkone	pf01058434003566
1	131799	1	0	0	0 Dorthea		Iversdatti	Logerende	Enke efter først	Driver smaahandel	pf01058434008826
1	130854	4	0	0	0 Guru		Andersda	Logerende	Enke efter 1ste	Sælgekone	pf01058434003481
1	131650	7	0	0	0 Hellena		Fridericks	Logerende	Gift 1ste gang o	Farer paa landet med k	pf01058434008151
1	130878	3	0	0	0 Ingeborg		Andersda	Logerende	Enke efter 1ste	Sælgkone	pf01058434003602
1	130209	4	0	0	0 Marit		Sand	Logerende	Ugift	Reyser paa markeder	pf01058434000132
1	130783	5	0	0	0 Sessel		Andersda	Logerende	Ugift	Sælger fisk	pf01058434003139
3	131105	1	0	0	0 Amalia		Walsoe	Logerende	1ste gang enke	Skræderske	pf01058434004910
3	131116	1	0	0	0 Ingeborg Ki			Logerende	Enke 1ste gang	Hattemager enke, leve	pf01058434004975
3	130598	3	0	0	0 Kirsten		Beck	Logerende	Ugift	Skræderske	pf01058434002186
3	131216	6	0	0	0 Margreth		Olstdatter	Logerende	Ugift	Skræderske	pf01058434005510
	130261	5	0	0	0 Berith		Olstdatter	Logerende	Gift 1ste gang	Manden søem.	pf01058434000356
	130244	1	0	0	0 Maren		Ingebrigt	Logerende	1ste ægteskab	Manden søem.	pf01058434000280

persnr	hushnr	ny_hh	BFID	bostednr	bosted	kretsnr	krets	sokn	prgjn	prg	by	amtsnr	amt	kildeID	aar
7	1		gf01058434005473	0178	Tarraldsgaard Veit 004	4de Rode		1601			Tronhiem	16	Søndre Trondhiem	58434	1801
5	1		gf01058434007288	0087	Munke Gaden Hus 006	6te Rode		1601			Tronhiem	16	Søndre Trondhiem	58434	1801
3	1		gf01058434003563	0106	Sandgaden Hus 55 003	3die Rode		1601			Tronhiem	16	Søndre Trondhiem	58434	1801
1	1	1	gf01058434008825	0005	Baklandet Hus 5 009	1ste Rode i Fors		1601			Tronhiem	16	Søndre Trondhiem	58434	1801
15	4		gf01058434003466	0096	Sandgaden Hus 45 003	3die Rode		1601			Tronhiem	16	Søndre Trondhiem	58434	1801
7	1		gf01058434008144	0012	Øvre Gade Hus 12 007	1ste Rode i Fors		1601			Tronhiem	16	Søndre Trondhiem	58434	1801
9	2		gf01058434003593	0111	Sandgaden Hus 60 003	3die Rode		1601			Tronhiem	16	Søndre Trondhiem	58434	1801
4	1		gf01058434000128	0010	Væstergade Hus 3 001	1ste Rode		1601			Tronhiem	16	Søndre Trondhiem	58434	1801
5	1		gf01058434003134	0055	Sandgaden Hus 4 003	3die Rode		1601			Tronhiem	16	Søndre Trondhiem	58434	1801
4	2	1	gf01058434004906	0118	Strandgaden Hus 3 004	4de Rode		1601			Tronhiem	16	Søndre Trondhiem	58434	1801
7	2	1	gf01058434004968	0125	Strandgaden Hus 4 004	4de Rode		1601			Tronhiem	16	Søndre Trondhiem	58434	1801
3	1		gf01058434002183	0132	Holstveiten Hus 11 002	2den Rode		1601			Tronhiem	16	Søndre Trondhiem	58434	1801
9	2		gf01058434005501	0183	Tarraldsgaard Veit 004	4de Rode		1601			Tronhiem	16	Søndre Trondhiem	58434	1801
8	3		gf01058434000348	0037	Væstergade Hus 3 001	1ste Rode		1601			Tronhiem	16	Søndre Trondhiem	58434	1801
8	3	1	gf01058434000272	0028	Væstergade Hus 2 001	1ste Rode		1601			Tronhiem	16	Søndre Trondhiem	58434	1801

Kilde: Den kodede, bearbeide folketellingen 1801. Bilde viser den bearbeide, kodede versjonen av 1801-tellingen som har jeg tatt i bruk gjennom analysen. De røde rutene viser til hvilke variabler i den kodede tellingen jeg har funnet de losjerende kvinnene i denne oppgaven, hvor «famst» har vært den sentrale variablene siden denne viser hvordan de losjerende ble beskrevet i tellingen.

8 Kilder og litteraturliste

8.1 Kilder

Digitalarkivet. Folketellingen 1801 for 1601 Trondheim Kjøpstad. <https://media.digitalarkivet.no/ft/contents/58434>, sist nedlastet 07.05.2023.

Digitalarkivet. (2009, 06.08) Folketellingen 1801 for 1601 Trondheim kjøpstad, 1801. Hentet fra <https://www.digitalarkivet.no/source/58434>

Digitalarkivet. (2018, 13.04) Folketellingen 1801 for 1601 Trondheim kjøpstad, 1801. Transkribert av Jacobsen, M, 1969-1974. Hentet fra <https://www.digitalarkivet.no/source/58434>

Trondhjemske tidender. Utgivelser fra datoene 3. mars 1797, 5. april 1799, 19. april 1799, 26 februar 1802, 11. mai 1802, 23. juli 1802, 20 august 1802, 7. januar 1803, 28. januar 1803, 18 februar 1803, 29. april 1803, 27. mai 1803 og 28. oktober 1803. Hentet fra Nasjonalbibliotekets sine nettsider: <https://www.nb.no/search?mediatype=aviser>.

8.2 Litteratur

Andersen, H. A. (1993). Håndverkere i Trondhjem på 1700-tallet. Nordenfjeldske Kunstindustrimuseum.

Andersen, E. M. (2003). Skredderliv og håndverkerkultur i Trondhjem 1650-1750. [Hovedoppgave]. Historisk institutt ved Norges teknisk-naturvitenskapelig universitet.

Brattberg, T. (2008). Trondheim byleksikon(2. utg.). Kunnskapsforlaget.

Baer, W.C. (2011). Landlords and tenants in London, 1550-1700. Urban History, 38(2), 235-255. <https://doi.org/10.1017/S0963926811000393>.

Bull, I. (1985). Bakklandet lever. Universitetsforlaget.

Bull, I. (1998). De Trondhjemske handelshusene 1700-tallet: Slekt, hushold og forretning. [Doktorgradsavhandling]. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.

Bull, I. (2005). Handelskapitalismens tid. I Bull, I. (Red.), Trøndelag historie bind 2: Fra pest til poteter 1350 til 1850 (s. 275-365). Tapir Akademisk Forlag.

- Bull, I. (2022). Byeliten på 1700-tallet. De sterke nettverk. I Dørum, K. (Red.), Hvem styre byene? Nordisk bushitorie 150-1800 (85-106). Cappelen Damm Akademisk.
- Christiansen, P. (2004) I veita. Tapir Akademisk Forlag.
- Departementet for det Indre & Det statistiske Kontor (1874). Tabeller vedkommende Folketællingerne i Aarene 1801 og 1825. Departementet for det indre.
- Dypdahl, A. (2005). Folkevekst og kongemakt. I Bull, I. (Red), Trøndelag historie bind 2: Fra pest til poteter 1350 til 1850 (s. 131-216). Tapir Akademisk Forlag.
- Dyrvik, S. (1978). Den lange fredstiden 1720-1784. I Knut Mykland (Red.), Norges historie bd. 8. J.W. Cappelens Forlag A.S.
- Dyrvik, S., Fossen, A. B., Grønlie, T., Hovland, E., Nordvik, H. & Tveite, S. (1979). Norsk økonomisk historie 1500-1970. Band 1 1500-1850. Universitetsforlaget.
- Eliassen, F-E. (1999). Norsk småbyføydalisme? Grunneiere, huseiere og husleiere i norske småbyer ca. 1650-1800. Den norske Historiske Forening.
- Eliassen, F-E. (2006). Småbyenes storhetstid, ca. 1500-1830. I Helle, K., Eliassen, F-E., Myhre, J. E. & Stugu, O. S., Norsk byhistorie (s. 145-248). Pax Forlag.
- Espeli, H. (2017). Pensjonsløfte: Statlige tjenestepensjoner gjennom 200 år. Pax Forlag.
- Florén, A., Ågren, H., & Erlandsson, S. (2022). Historiska undersökningar: Grunder i historisk terori, metod och framställningassätt. Studentlitteratur.
- Furseth, I. & Everett, E. L. (2020). Masteroppgaven. Hvordan begynne – og fullføre (3. utg.). Universitetsforlaget.
- Hagemann, G. (2020). Fra husholdsøkonomi til markedsøkonomi: 1800-1900. I Hagemann, G., Melby, K., Roll-Hansen, H., Sandvik, H., og Øye, I., Med kjønnsperspektiv på historie (3. utg., s. 213-326). Cappelen Damm Akademisk.
- Hubbard, E. (2019). Making a Living, Making a Difference: Gender and Work in Early Modern European Society. Early modern women, 13(2), 124-127.
<https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=30h&AN=137135456&site=ehost-live>.

- Jordanova, L. (2018). *History in practice* (3. Utg). Bloomsbury.
- Kjekstad, E.A. (1978). *Christiania opfostringshus, 1778-1978: Fra borgerlig forsorg til offentlig velferd*. S.N.
- Kunnskapsdepartementet. (2017). *Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen*. Fastsatt som forskrift ved kongelig resolusjon. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020. <https://www.udir.no/lk20/overordnet-del/?lang=nob>.
- Kunnskapsdepartementet. (2019). *Læreplan i historie (HIS01-03)*. Fastsatt som forskrift. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020. <https://www.udir.no/lk20/his01-03?lang=nob>.
- Kvande, L. & Naastad, N. (2013). *Kva skal vi med historie: historiedidaktikk i teori og praksis*. Universitetsforlaget.
- Laslet, P. (1972). *Household and family in past time*. University Press.
- Lie, E. & Roll-Hansen, H. (2001). *Faktisk talt. Statistikkens historie i Norge*. Universitetsforlaget.
- Lie, M. (1923). *Stiftelser og legater i Trondhjem: statuer, fundatser, gavebrev, utrag av testamenter m.v. Trondhjems formandskap*.
- Lindström, D. (2019). Families and Housholds, Tenants and Lodhers: Cohabitation in an Early Modern Swedish Town, Linköping 1750-1800. *Journal of Family history*, 45(2), 228-249. <https://doi.org/10.1177/0363199019873339>.
- Lund, E. (2020). *Historiedidaktikk: En håndbok for studenter og lærere* (6.utg). Universitetsforlaget.
- Mykland, K. (1996). *Trondheims historie 997-1997. Bind 3 – fra Søgaden til Strandagden. 1807-1880*. Universitetsforlaget.
- Reinke-Williams, T. (2014). *Women, Work and Sociability in Early modern London*. Oakgrave MacMillan.
- Rigsarkivet. (1996). *Enevældens Finansarkiver*. Rigsarkivet, Publikumsafdelingen.

- Røsoch, H. (1939). Trondheims historie. F. Bruns Bokhandels forlag.
- Sandvik, H. (1992). «Umyndige» kvinner i handel og håndverk. Kvinner i bynæringer i Christiania i siste halvdel av 1700-tallet. Tingbokprosjektet.
- Sandvik, H. (2002). Kvinneres rettslige handleevne på 1600-tallet og 1700-tallet, med linjer fram til gifte kvinners myndighet i 1888. Det historisk-filosofiske fakultet, Universitet i Oslo.
- Sandvik, H. (2020). Tidlig moderne tid 1500-1800: Økonomisk vekst. I Hagemann, G., Melby, K., Roll-Hansen, H., Sandvik, H., og Øye, I., Med kjønnspektiv på historie (3. utg., s. 157-173). Cappelen Damm Akademisk.
- Sogner, B. (1962). Trondheim bys historie II. Kjøpstad og stiftsstad 1537-1807. F. Bruns bokhandels forlag.
- Soltvedt, K. (2004a). Innledning. I Soltvedt, K. (Red.), Folketellinger gjennom 200 år (s. 5-18). Statistisk sentralbyrå.
- Soltvedt, K. (2004b). Mest for ettertiden? Om tellingen i 1801 og dens problematisk etterhistorie. I Soltvedt, K. (Red.), Folketellinger gjennom 200 år (s. 19-47). Statistisk sentralbyrå.
- Sprauten, K. (1981). Fra kamp for sin rett til kamp om bedre lønn. Tidsskrift for arbeiderbevegelsens historie(1), 5-18.
- Statistisk sentralbyrå. (1980). Folketeljinga 1801. Ny bearbeiding. https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_b134.pdf.
- Stokke, K. (2019). Mellom tjenestetvang og tukthusstraff: Løsgjengerbestemmelser i praksis, Aker 1776-1787. [Masteroppgave]. Universitet i Oslo.
- Supphellen, S. (1997). Trondheims historie 997-1997. Bind 2 – innvandrernes by. Universitetsforlaget.
- Tranberg, A. & Winge, H. (1985) Kvinnekår i det gamle samfunn ca. 1500-1850. Norsk lokalhistorisk institutt.

Østhus, H. (2007). Vanartige tjenestefolk eller uordentlige husbønder? Tjenestefolk i arbeidskonflikter i Christiania på slutten av 1700-tallet. [Masteroppgave]. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.

Ågren, M. (2017). Introduction: Making a Living, Making a Difference. I M. Ågren (Red.), Making a Difference. Gender and Work in Early Modern Europeans Society. (s. 1-23). Oxford University Press.

8.3 Nettsider

Andreas Solberg. (2021, 2. sept.) I Lokalhistorisk Wiki. Hentet 16.04.2023 fra [https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Andreas_Solberg_\(f._1703\)](https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Andreas_Solberg_(f._1703)).

Dagleier. (2017, 6. des.). I Lokalhistorisk Wiki Hentet 04.04.2023 fra <https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Dagleier>.

Danmarkshistorie. (2016, 21. juni). Rangordningen, 11 februar 1693. Hentet 22. februar 2023 fra <https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/rangforordningen-11-februar-1693>.

Digitalarkivet. (u.å.). Forskningsdata fra folketellingen 1801. Hentet 16. februar 2023 fra <https://www.digitalarkivet.no/content/543/forskningsdata-fra-folketellingen-1801>.

Folketellingen 1801. (2017, 11. mai). I Arkivverket. Hentet 25. oktober 2022 fra <https://www.arkivverket.no/utforsk-arkivene/norges-dokumentarv/folketellingen-1801>.

Gam, H. (2009, 31. januar) Kammerjunker. I Den Store Danske. Hentet 16.04.2023 fra https://denstoredanske.lex.dk/kammerjunker_-_hofembede.

Gender and Work. (u.d). Vad händer med tvärförjarmodellen? Äktenskap och tjänstefolk i Sverige 1720-1880. Gender and Work. Hentet den 30.11.22 fra <https://www.gaw.hist.uu.se/vad-ar-gaw/gender-and-work/gaw2/>.

Gender and Work. (2021, 03.01). Den verbinriktade metoden. Gender and Work. Hentet den 19.01.23 fra <https://www.gaw.hist.uu.se/vad-ar-gaw/den-verbinriktade+-metoden/>

Innerst (2015, 3. des.). I Lokalhistorisk Wiki. Hentet 01.11.22 fra <https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Innerst>.

Intet. (u.å). I Det norske akademis ordbok. Hentet den 20.04.2023 fra https://naob.no/ordbok/intet_2.

Kartverket. (Norges Geografiske oppmåling): Søndre Trondhjems amt nr 77: Kart over Throndhjem 1:5000, B.A. Blom, 1830.

Kvinner og handel på tidlig 1800-tallet (2022). I Fru Sems valg. Hentet fra <https://frusemsvalg.no/kvinner-og-handel-pa-1800-tallet/>.

Laugsvesen (2020, 19. mars). I Lokalhistorisk Wiki. Hentet 30.03.2023 fra <https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Leksikon:Laugsvesen>.

Losjere. (2021, 7. nov.). I Store norske leksikon. <https://snl.no/losjere>.

N.N. (2020, 19. juni). I Store norske leksikon. <https://snl.no/N.N>.

Tittel: Rangsbetegnelse. (2021, 16. sept.). I Store norske Lekiskon. [https://snl.no/tittel -
rangsbetegnelse](https://snl.no/tittel_-_rangsbetegnelse).

